

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

факультет соціальної та психологічної освіти
кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітній ступінь «магістр»

на тему: «Соціально-психологічні особливості волонтерської діяльності
у громаді»

Виконав:
студент 2 курсу, 262 групи
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Черниченко О. В.

Керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Коляда Н. М.

Рецензент:
кандидат педагогічних наук, доцент
Левченко Н. В.

Умань – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 Теоретичні основи дослідження	7
1.1. Стан наукової проблеми та поняттєво-категорійний аналіз дослідження.....	7
1.2. Нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні	17
1.3. Волонтер – об’єкт соціальної роботи в громаді	28
РОЗДІЛ 2 Практичні основи волонтерської діяльності в громаді	37
2.1. Волонтерська діяльність: практичний досвід громад в Україні	37
2.2. Соціально-психологічні проблеми волонтерської діяльності та шляхи їх вирішення.....	46
2.3. Волонтерські програми: організація та проведення.....	54
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах посилення зовнішніх і внутрішніх викликів, які постали перед Україною та її громадянами, в ситуації загострення невизначеності й нестабільності суспільство відчуває гостру потребу у механізмах надання оперативних, виважених та адекватних відповідей для мінімізації ризиків і загроз, у способах вирішення пріоритетних проблем та оперативного реагування при їх виникненні. Події Революції гідності та військова агресія на Сході країни засвідчили, що українські структури державного управління за багатьма напрямками продемонстрували низьку результативність, а в окремих випадках – навіть неспроможність розв’язати нагальні проблеми, які постали перед країною, регіонами та громадянами. На цей час Україна опинилась у ситуації нестачі внутрішніх і зовнішніх ресурсів – людських, трудових, економічних, фінансових, особистісних тощо. Тому саме зараз надзвичайно актуалізується проблема мобілізації внутрішніх ресурсів країни та її регіонів для забезпечення самозахисту та соціальної безпеки [33, с. 25–40].

Волонтерська діяльність – один із найпоширеніших видів добровільної праці. Напрямки роботи волонтерів різноманітні: від допомоги літнім людям, дітям-інвалідам, дітям-сиротам і людям з обмеженими можливостями до профілактики наркоманії та поширення ВІЛ-інфекції, допомоги тваринам та захисту природи. Їх діяльність заснована на особистій активності, ініціативності, небайдужості до соціальних проблем, бажанні допомогти та зробити світ більш гуманним. У 2014 році відбулися різкі зміни в Україні, які призвели до нових соціальних проблем і підштовхнули до дій значну кількість людей. Волонтерський рух став реальною силою, з’явилися нові напрямки волонтерства, змінилося ставлення до нього з боку громадян та зросла їх поінформованість про цей вид соціальної активності. Зараз волонтерський рух відіграє важливу роль у вирішенні критичних проблем українського соціуму.

Частка його представників зайняли контролюючи посади в міністерстві оборони, створили громадські організації та продовжують вести активну захисну, просвітницьку, контролюючу та інформативну діяльність. Все це зумовило необхідність дослідження основних тенденцій у змінах українського волонтерства, прогнозування подальшого розвитку цього руху [3, с. 47–57].

Велику кількість досліджень у сучасній науці присвячено розгляду форм соціальної практики волонтерства. Порівняльний аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду добровольчої діяльності представлений в працях таких вчених, як Д. Горелов [12], Л. Сікорська, Т. Лях [22], К. Павлюк [32], І. Тохтарова [65], М. Чайка [67].

Особливості становлення громадянського суспільства в Україні розглядаються у роботах вітчизняних соціологів О. Балакіревої, М. Шульги, І. Бекешкіної, Є. Головахи, О. Резніка, В. Степаненко та інших. Серед останніх досліджень з питань волонтерства слід виокремити емпіричні дослідження, що проводились Інститутом соціології НАН України (липень 2015 р.), Інститутом соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України (жовтень 2015 р.) [1] та наукові розвідки Київського міжнародного інституту соціології на замовлення видання «Дзеркало тижня» (грудень 2014 р.) [33, С. 25–40].

Мета дослідження: на основі теоретичного узагальнення проблеми дослідження виявити та розкрити особливості волонтерської діяльності в громаді.

Завдання дослідження:

- 1) здійснити аналіз становлення та розвитку досліджуваної проблеми та з'ясувати ключові поняття досліджуваної роботи;
- 2) виокремити соціально-психологічні проблеми волонтерської діяльності;
- 3) проаналізувати нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності;

4) розкрити практичний досвід волонтерської діяльності в громадах в Україні;

5) узагальнити особливості організації та проведення волонтерських програм.

Об'єкт дослідження – волонтерська діяльність у громаді.

Предмет дослідження – соціально-психологічні особливості волонтерської діяльності в громаді.

Для досягнення поставленої мети й розв'язання визначених завдань застосовувались загальнонаукові **методи дослідження**: *теоретичні* – вивчення, узагальнення, аналізування педагогічної, психологічної, соціальної, соціологічної, політичної літератури з досліджуваної проблеми; *емпіричні* – спостереження, дослідницькі бесіди, вивчення результатів волонтерської діяльності, інтерв'ю.

Експериментальна база дослідження – дослідницько-експериментальна робота проводилася на базі волонтерських організацій Уманської громади.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в розробці та впровадженні наукових положень і висновків дослідження для підготовки майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності. Матеріали дослідження можуть бути використанні студентами, соціальними працівниками, психологами, вчителями, викладачами закладів вищої освіти для удосконалення волонтерської діяльності; у процесі фахової підготовки студентів спеціальностей «Соціальна робота», «Психологія».

Апробація результатів досліджування. Основні концептуальні положення й результати кваліфікаційної роботи доповідались на науково-практичній конференції:

- Волонтерська діяльність: теоретичний аспект. *«Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни»*: матеріали II-ої Всеукраїнської студентської науково-практичної онлайн-конференції (Умань, 2 березня 2023 рік) / ред. кол.: Коляда Н.М.,

Кравченко О.О., Албул І.В., Матрос О.О., Лисенко А. О.; Умань: УДПУ, 2023. С. 27–29.

- Соціально-психологічні особливості волонтерської діяльності у громаді в умовах війни. *III-ї Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни» (м. Умань, 1 листопада 2023 р.)*

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 2-х тезах за матеріалами конференцій.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (94 найменувань). Загальний обсяг роботи складає 76 сторінок, із них 66 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Стан наукової проблеми та поняттєво-категорійний аналіз дослідження

Волонтерство як соціальне явище відіграє ключову роль у подоланні соціальних проблем, які характерні для доби постсучасності, з її непередбачуваністю викликів, ризику й екстремальності. Для українського суспільства, яке бореться у війні за свою незалежність і свободу, волонтерство є вагомим чинником перемоги. Найгостріші глобальні та локальні проблеми (війна, природні катаклізми, епідемії, голод, погіршення екології, зростання міграційних процесів, демографічні зміни тощо) долаються також завдяки внеску волонтерів. Волонтерство як організаційне явище пов'язане із проблемами посилення діяльності волонтерських організацій, їхнім зміцненням, удосконаленням структури організації та мотивації волонтерів. Отже, викликом сучасності є підтримка життєдайності волонтерства, виявлення нових ресурсів мотивації волонтерської діяльності, як ефективного розв'язання соціальних проблем; як добровільна, непримусова, безкорисна, благодійна діяльність, яка ґрунтується на прагненні допомогти іншому, дослідження соціально-психологічних аспектів зміцнення волонтерських організацій. Волонтерство як добровільна суспільно корисна допомога, благодійна діяльність, механізм розв'язання актуальних соціальних проблем є актуальною темою численних наукових розвідок.

Розкриття змістового боку організаційних очікувань є важливим для процесів мотивування волонтерів, ефективності діяльності, їхнього розвитку та доброго самопочуття. І. Попович у праці «Психологія соціальних очікувань особистості: методологія, теорія і практика» (2019 р.) розкриває психологічні детермінанти соціальних очікувань особистості. Автор окреслює соціальні очікування як « суб'єктивні орієнтації, суб'єктивні уявлення, систему очікувань,

вимоги, санкції, психічний стан, форму надії, спосіб поведінки, прогредієнтну серію почуттів, сторону взаємодії» [36; 37]. Дослідники слушно розглядають соціальні очікування в контексті практик життєздійснення суб'єкта. Адже соціальні очікування мають мотиваційний потенціал, скерованість у майбутнє. Поведінка особи тісно пов'язана з мотиваційними очікуваннями. Мотиваційний сенс соціальних очікувань розкривається більш повно поруч із поняттями «образу бажаного життя», «особистісного життєконструювання», «життєвих завдань особистості», «конструювання життя в умовах постмодерної соціальності» [36; 37]. В умовах війни соціальні очікування відображають « міру обов'язковості, необхідності для спільноти бажаної форми поведінки, ставлень, без яких група не може успішно функціонувати», а також « забезпечують пізнавальну, емоційну та поведінкову готовність індивіда стосовно передбачуваного перебігу подій» (І. Попович) [36; 37]. Мотиваційні очікування – актуальні або потенційні стереотипи мислення (оцінок, переконань) і поведінки, які посилюють окремі соціальні наміри, аттитюди та приводять до майбутніх змін у поведінці та діяльності. Організаційні очікування – це частина соціальних очікувань, які мають стосунок до професії та містять мотиваційний потенціал змін діяльності, особистості, її структур і психічних процесів. Вікова специфіка волонтерської діяльності багатоаспектно досліджувалася західними науковцями. Так, у дослідженні М. Весіна з колегами 240 іспанських волонтерів-медиків було доведено, що вік волонтерів пов'язаний із мотивами волонтерства, задоволенням від волонтерства й емоційним виснаженням [9].

Виявлені також зв'язки між мотивацією особистої безпеки, задоволенням від волонтерської роботи й емоційним виснаженням, які пов'язані з показником віку. Дослідники підкреслюють, що для молодших волонтерів задоволення від волонтерства знижується, якщо соціальні мотиви вищі, і навпаки, емоційне виснаження зростає, коли мотиви зростання високі. Стосовно старших за віком волонтерів, то значущим є задоволення від волонтерської роботи, яке є вищим, коли соціальна мотивація висока (М. Аранда й інші) [9]. Досліджувалася

динаміка волонтерства та задоволеності життям (на прикладі результатів дванадцяти європейських країн) у літніх людей на середньому та пізньому етапах вікової періодизації (Т. Гансен та інші) [9]. Психологи вивчали вплив стресових подій на мотивацію, самоефективність і розвиток посттравматичних симптомів серед молодих волонтерів у службах екстреної медичної допомоги (Е. Родіті й інші) [9]. Досліджувався феномен сталого волонтерства покоління «зет», а саме його мотивація, ставлення до волонтерської діяльності й ефективність роботи (М. Чо, М. Бонн, С. Ган) [9]. Прогностичність очікувань може також виявлятися як «прогресивна серія почуттів, у структуру яких входить знання ймовірності настання події, бо тільки віра в це становить частину ціннісних орієнтацій особистості, які виступають як мотив поведінки людини, передбачають те, чого вона чекає від життя» [9]. Не досить зауважувалися різноманітні чинники мотиваційних очікувань волонтерів в організаціях, зокрема, мало з'ясовані очікування волонтерів від лідерів і менеджерів волонтерських організацій. Неперехідну цінність має теорія В. Врума, яка вперше була викладена в 1964 р. у праці «Робота та мотивація» («Work and motivation») [9]. У цій праці, яка стала класичною для психології організацій, автор виокремлює поняття «значущість» як міру прагнення працівника до певного результату. Значущість розглядається як стійкість переваг чогось для індивіда, яка спонукає до конкретного результату. Характеристику значущості може набувати кар'єра, підвищення зарплати, вдячність інших людей тощо. Оскільки люди можуть мати позитивне чи негативне сприйняття результату, значущість може бути негативною чи позитивною. Значущість помножена на очікування працівника (можливість досягнення результату за допомогою певних дій) і визначає мотивацію як силу спонукання до дій. Психолог Е. Клері з колегами досліджували мотивацію волонтерства на початку 1990-х рр. [9]. Е. Клері та М. Снайдер вважають, що індивіда спонукають до волонтерства шість чинників: цінності (виразити свою прихильність до людей, свій інтерес і турботу, діяти відповідно до

загальнолюдських цінностей; покращення (отримати знання й уміння, дізнатися про світ, виявити себе в нових обставинах, засвоїти нові навички); соціальність (бути причетним до інших, отримати схвалення); розуміння (самоповага, підвищити самооцінку, відчувати себе корисним, знайомитися з новими людьми); кар'єра (отримати досвід, який буде важливим для працевлаштування); захист (послаблення негативних рис характеру, втеча від особистих проблем, зменшення негативних емоцій, провини) [9].

Підтвердженням є визначення понять «волонтерство», «волонтерська діяльність», які можна розглядати як базові. Так, у «Рекомендаціях щодо підтримки волонтерства», затверджених Генеральною асамблеєю ООН, термін «волонтерство» належить до «широкого спектра видів діяльності, включаючи традиційні форми взаємодопомоги та самодопомоги, офіційне надання послуг та інші форми громадянської участі, що здійснюються добровільно, для загального громадського блага, і де грошова винагорода не є головним мотивуючим фактором» [43].

Згідно із Законом України, «волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги». Враховуючи те, що в обох наведених визначеннях основний зміст розкривається через поняття «діяльність», на нашу думку, терміни «волонтерство» і «волонтерська діяльність» можуть використовуватись як синоніми. Волонтерство – це глобальний процес об'єднання людей, які прагнуть зробити внесок на благо своєї громади та світової спільноти. Волонтери – це люди які добровільно і безоплатно беруть участь у суспільно-політичній діяльності для вирішення соціально значущих проблем. Волонтерами можуть бути люди будь-якого віку та професії з різних сфер і прошарків суспільства, які віддають частину своїх сил, часу, знань на благо інших людей і суспільства в цілому. У доповіді програми Волонтерів ООН (The United Nations Volunteers (UNV) programme) під назвою «Стан світового волонтерства: трансформуючи управління» волонтерство розглядається як

«додатковий ресурс і засіб для залучення навичок, знань і досвіду для того, щоб голос та участь, підзвітність і чутливість (responsiveness), як ключові засади доброго врядування (good governance), доповнювали інші рішення у сфері розвитку і ресурси» [43]. При цьому зазначається, що «покращені механізми для громадянської участі необхідні для можливості появи нових дискусій, обговорень і рішень. Волонтерство забезпечує ключовий канал для цієї взаємодії від локального до національного і глобального контекстів» [43]. Крім того, зазначається, що процеси децентралізації фокусують увагу на сфері місцевого самоврядування, зокрема, на волонтерській діяльності на цьому рівні. Одним з результатів, крім залучення додаткових ресурсів до процесів вирішення місцевих проблем, є зростання громадської участі, залученості жителів до процесів прийняття та реалізації рішень [43].

Феномен волонтерської діяльності становить інтерес для дослідників усього світу. Волонтерська діяльність як інститут громадянського суспільства є предметом наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, таких як М. Бітман, О. Гордилова, М. Кабелкова, Т. Керц, Д. Уілкінсон та ін. Питання щодо волонтерської діяльності та окремих аспектів державної політики у цій сфері розглядали українські та зарубіжні дослідники, такі як І. Білич, Я. Буздуган, Н. Гарфлетт, Н. Івченко, Т. Лях, Н. Оккенден, К. Сидоренко, Р. Хатчісон.

Активність людини набуває особливого значення як найважливіша якість особистості, як здатність змінювати навколишню дійсність у відповідності з власними потребами, поглядами, цілями [3]. Найважливішою сферою і особливим рівнем активності людини є соціальна активність.

Зараз можливо виділити два основних підходи до визначення соціальної активності:

1) «діяльнісний», що зосереджує увагу на предметі, спрямованості, формах, мотивах соціальної активності;

2) «особистісний», що трактує активність як елемент структури особистості, пов'язаний з її потребами та установками, спрямований на здійснення змін в житті людей та у власному житті. Для «особистісного» підходу висхідним, відправним в описанні соціальної активності є з'ясування її зв'язку із соціально-цілим – конкретним суспільством, соціальними спільнотами, людством [3].

Волонтерський рух в Україні має власну історію започаткування та розвитку, проте вписується в загальний контекст глобального масштабу. Спалах волонтерської активності, що охопив усю країну, відбувся наприкінці 2013 р. і з особливою силою розгорнувся у 2014 р. у зв'язку з воєнним конфліктом на Донбасі.

Локалізація волонтерської допомоги зумовлювалася гострими потребами врятування життя людей окупованих територій, підтримки бійців української армії, допомоги вимушеним переселенцям із зони конфлікту. Мобілізація ресурсів громадянського суспільства в Україні була реалізована саме через волонтерство у зв'язку із зовнішньою загрозою втрати територіальної цілісності української держави. Такий чинник не є типовим для активізації волонтерського руху в інших країнах світу. Це – наша українська специфіка. Уряди понад 80 країн, серед яких і найбільш розвинуті, сприяють розвиткові у своїх країнах національного волонтерського руху, розглядаючи його як діючий інструмент розвитку глобального суспільства, тому волонтерський рух має глобальний характер, а Україна вносить у нього гідну інноваційність. На сьогодні під «волонтерською діяльністю» в Україні розуміють, насамперед, добровільну діяльність громадян чи громадських об'єднань, прямо чи опосередковано пов'язану з допомогою постраждалому від воєнного конфлікту мирному населенню, переселенцям і військовим. При цьому можна виокремити ряд характерних рис прояву та реалізації волонтерських ініціатив протягом 2014–2015 рр., зумовлених як поєднанням унікальних подій та умов, які формують потребу у волонтерській діяльності, так і соціокультурними особливостями

українського суспільства. Так, коментуючи швидкий розвиток волонтерства в Україні у більш широкому контексті, у зв'язку із загальносуспільними процесами, заступник директора Інституту соціології НАН України Є. Головаха зазначає: «В Україні стало значно більше людей, які вважають, що вони повинні щось робити не для себе, а для інших. ...Феномен волонтерства зробив українців щасливішими саме тому, що вперше в історії приніс до українського концепту щастя задоволення від допомоги іншим» [10].

Волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [44].

Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності. Безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю.

Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами [44].

Волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги [44].

Більшість волонтерів та засновників благодійних організацій, які включились до волонтерської діяльності у ході Революції гідності та активно допомагають останні півтора роки бійцям у зоні АТО і внутрішньо переміщеним особам, не були громадськими активістами з відповідним досвідом, а прийшли з інших сфер діяльності. Це, з одного боку, негативно характеризує існуючі вже не один рік організації громадянського суспільства України, значна кількість яких не продемонстрували гідної активності та гнучкості, а з іншого – є наслідком сполучення умов економічної кризи та зовнішньої агресії.

Окремої уваги заслуговують напрями діяльності українських волонтерів. Дослідники проблем волонтерської діяльності погоджуються з тим, що вичерпний перелік видів та напрямів волонтерської діяльності скласти

неможливо, однак до основних найчастіше відносять освітню діяльність, роботу з дітьми та молоддю, допомогу у лікувальних закладах і закладах соціального захисту, діяльність із захисту навколишнього середовища тощо. Значущість розвитку волонтерської діяльності в контексті євроінтеграційних прагнень України підтверджується розповсюдженістю практики участі у волонтерській діяльності в ЄС: понад 100 млн європейців залучені до певних видів волонтерської активності [33].

Зрозуміло, що соціальна активність не може бути зведеною до одного з моментів – свідомості чи діяльності особистості. Це висхідна соціальна якість, що виявляє цілісне, стійке активне ставлення до суспільства, проблем його змінення (або збереження, зміцнення) і визначає якісні особливості і свідомості, і діяльності, і станів особистості. Соціальна активність – це не лише розуміння і прийняття інтересів суспільства, але й готовність, уміння реалізувати ці інтереси, активна діяльність самостійного суб'єкта [33].

Отже, соціальна активність це – діяльна, мотивована участь індивідів у перетворенні об'єктивних соціальних умов, у такому їх зміненні, яке сприяє більш повному досягненню інтересів та задоволенню потреб суспільства [71]. Зараз під волонтерською діяльністю розуміється окремий вид соціальної активності, ознаками якого є відсутність винагороди (фінансове відшкодування повинне бути менше вартості виконаної роботи.), добровільність, користь від діяльності (групі або особам, що одержують винагороду, або суспільству в цілому, навколишньому середовищу). Волонтерство може бути організованим або неорганізованим, здійснюватися індивідуально або в групі, громадських або приватних організаціях [3, с. 47–57].

Соціолог Є. Холостова дає наступне визначення поняттю «волонтер» – це люди, що роблять що-небудь по своїй волі, за згодою, а не з примусу. Вони можуть діяти або неформально, працювати безкоштовно, як в державних, так і приватних організаціях медичної, освітньої сфери або соціального забезпечення, або бути членами добровольчих організацій. Волонтери в сучасному значенні

цього слова – це члени громадського об'єднання соціальної спрямованості» [3, с. 47–57].

Роль волонтерства у соціальній сфері визнана на державному рівні, що знаходить підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема у законах України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна. Стаття 1 Закону України «Про соціальні послуги» визначає термін «соціальні послуги» як «дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають» [15]. Відповідно до положень законодавства надавачі соціальних послуг можуть належати до державного, комунального або недержавного секторів.

До надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору належать:

1) установи/заклади надання соціальних послуг (стаціонарні, реабілітаційні, тимчасового перебування);

2) інші установи/заклади соціальної підтримки (обслуговування), у тому числі спеціалізовані служби підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. До надавачів соціальних послуг недержавного сектору відносяться підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, благодійні, релігійні організації, фізичні особи–підприємці та фізичні особи, які надають соціальні послуги з догляду відповідно до цього Закону без здійснення підприємницької діяльності.

Отже, соціальні послуги можуть надавати волонтери, волонтерські організації, установи та організації, що залучають до своєї діяльності волонтерів.

Оскільки волонтерство здійснюється у сфері надання соціальних послуг, то діяльність волонтерів та волонтерських організацій повинна відповідати всім вимогам аналізованого закону.

В першу чергу, це стосується вихідних, базових позицій та ідей. Закон України «Про соціальні послуги» [15] визначає, що основними засадами надання соціальних послуг є:

- 1) сприяння особам, що перебувають у складних життєвих обставинах, які вони не в змозі подолати за допомогою наявних засобів і можливостей;
- 2) попередження виникнення складних життєвих обставин;
- 3) створення умов для самостійного розв'язання життєвих проблем, що виникають.

Багато дослідників наголошують на цінності волонтерів у наданні соціальних послуг.

Наприклад, англійські дослідники А. Періш, Д. Хіс та М. Хассан [88] вважають, що волонтери цінні для організацій, які надають соціальні послуги, тому що:

- вони можуть доповнювати надання тих послуг, які вже надаються;
- вони можуть взяти на себе частину навантаження соціальних працівників, щоб останні могли зосередитися на їх статутних обов'язках та наданні допомоги під час кризових ситуацій;
- вони можуть додати цінності профілактичним послугам;
- вони мають гнучкий розклад та можуть часто працювати у різний час;
- користувачі послуг цінують той факт, що волонтери не отримують зарплати, але мають іншу мотивацію, яка не стосується грошей;
- користувачі послуг не завжди сприймають волонтерів у тому ж контексті, що і постійних працівників щодо влади і контролю над своїм життям;
- волонтери можуть налагоджувати зв'язки із громадою, в якій надаються соціальні послуги;
- волонтери є носіями свіжих та креативних ідей, знань та досвіду в сфері надання соціальних послуг;

- волонтери є різноманітними [13].

Основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування.

Матеріальна допомога надається особам, які знаходяться у складній життєвій ситуації, у вигляді грошової або натуральної допомоги: продуктів харчування, засобів санітарії та особистої гігієни, засобів догляду за дітьми, одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, палива, а також технічних і допоміжних засобів реабілітації [13].

Соціальне обслуговування здійснюється шляхом надання соціальних послуг: за місцем проживання особи (вдома); у стаціонарних інтернатних установах та закладах; у реабілітаційних установах та закладах; в установах та закладах денного перебування; в установах та закладах тимчасового або постійного перебування; у територіальних центрах соціального обслуговування; в інших закладах соціальної підтримки (догляду) [13].

1.2. Нормативно-правове забезпечення волонтерства в Україні

У січні 2001 року Міжнародною радою директорів Міжнародної асоціації волонтерських зусиль на XVI Всесвітній конференції добровольців було прийнято Декларацію про волонтерську діяльність, в якій закріплені принципи волонтерської діяльності: визнання права на волонтерство за всіма чоловіками, жінками та дітьми, незалежно від їхньої раси, віросповідання, фізичних особливостей, відповідного соціального та матеріального стану; повага гідності та культури всіх людей; надання допомоги, безкоштовних послуг особисто чи організовано в дусі партнерства та братерства; визнання рівної важливості особистих і колективних потреб, сприяння їх колективному забезпеченню; перетворення волонтерства на елемент набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулюючи при цьому ініціативу та творчість людей, надаючи кожному можливість бути творцем, а не користувачем, спостерігачем [23].

Міжнародна рада директорів звернулася до лідерів країн з наступними вимогами:

1) в усіх секторах об'єднати свої зусилля для створення потужних та ефективних місцевих волонтерських центрів як базових пунктів волонтерського руху;

2) уряду забезпечити право людини на зайняття волонтерською діяльністю, зняти усі законодавчі перешкоди, що існують у країні, залучати волонтерів до своєї діяльності, надавати громадським організаціям ресурси для популяризації та підтримки ефективної мобілізації волонтерських сил та управління діяльністю волонтерів;

3) бізнесу заохочувати залучення своїх працівників до волонтерської діяльності на благо місцевих громад і надавати людські та фінансові ресурси для розвитку відповідних інфраструктурних організацій;

4) пресі подавати волонтерські історії та інформувати громадськість про волонтерську діяльність для залучення більшої кількості людей до волонтерського руху;

5) закладам освіти заохочувати та сприяти залученню людей різного віку до волонтерської діяльності, створюючи можливість ознайомлення з волонтерською діяльністю через певні освітні програми і курси;

6) релігійним організаціям проголосити волонтерство своєю відповіддю на духовне покликання всіх людей до служіння;

7) громадським організаціям створити дружнє організаційне середовище для волонтерів і надати людські та фінансові ресурси [23].

У травні 2000 року Рада Європи ухвалила Конвенцію про сприяння транснаціональній довгостроковій волонтерській службі молоді. Конвенція сприяє тому, щоб волонтерський рух України інтегрував у загальноєвропейський волонтерський рух. Як зазначає І. Крулько: «Конвенція, фактично, легалізує міжнародне європейське волонтерство для молоді на загальних правилах із типовими угодами та єдиним режимом прийому

волонтерів» [20]. Між тим, зазначена Конвенція в Україні до цього часу не ратифікована, хоча її ратифікували, навіть, Азербайджан у 2001 році та Вірменія у 2005 році.

24 серпня 1991 р. на позачерговій сесії Верховної Ради УРСР був ухвалений Акт незалежності України. З цього моменту почалося формування законодавчої, виконавчої та судової гілок державної влади, створення різних громадських організацій та благодійних фондів. Також в Україні швидкими темпами почав розвиватися волонтерський рух. Про що свідчить розповсюдження великої кількості благодійних організацій, цільових благодійних програм, велика кількість волонтерських організацій. Українське суспільство на сучасному етапі розвитку ставиться до волонтерів з повагою та довірою, адже волонтерство сприймається як різновид суспільнокорисної діяльності, найчастіше безоплатної та соціально значимої.

Отже, можна сміливо стверджувати, що волонтерський рух може стати рушійною силою для розвитку нашої країни. Законодавство у сфері волонтерської діяльності складається з Конституції України, Законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів.

Початком зародження волонтерства вважається 1992 р., коли створюється служба «Телефон довіри», в якій працювали виключно волонтери. Згодом виникають організації, що реалізують різні соціальні проекти допомоги важкохворим, багатодітним сім'ям, самотнім людям похилого віку, інвалідам. Активно розвивається напрям боротьби з розповсюдженням СНІДу та допомоги наркозалежним [66]. Одним із перших нормативно-правових актів, що засвідчив значущість волонтерської діяльності стало розпорядження Президента України від 22 березня 2001 р. № 67/200-1 рп, «Про організацію проведення в Україні у 2001 р. Міжнародного року волонтерів», що зобов'язало органи державної влади забезпечити підтримку громадським організаціям [54]. Роль волонтерства у

соціальної сфері визнана на державному рівні, що знаходить своє підтвердження в окремих законодавчих документах.

У Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», що був прийнятий 21 червня 2001 р. визначено поняття волонтерського руху, під яким розуміли добровільну, добродійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, яка має суспільно корисний характер. Також було визначено основні напрями державної політики у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю серед яких знайшло закріплення такий напрям, як сприяння розвитку та підтримка волонтерського руху [59].

Законом України «Про соціальні послуги», що був прийнятий 19 червня 2003 р. на законодавчому рівні було визначено, що волонтером є фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно-корисний характер [58].

В Україні волонтерство офіційно визнано постановою Кабінету Міністрів від 10 грудня 2003 р. № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг». У постанові були визначені принципи діяльності волонтерів, напрями волонтерської діяльності які полягали у наданні допомоги у сфері соціальних послуг громадянам які перебувають у складних життєвих обставинах (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю чи станом здоров'я, відсутність житла або роботи, наслідки стихійного лиха, катастроф тощо); та надання соціальних послуг дітям та молоді, що перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї, а також було визначено шляхи надання волонтерської допомоги [47].

Зазначена вище постанова відповідно до постанови КМУ від 06 липня 2011 р. № 711 втратила чинність у зв'язку з ухваленням Верховною Радою України Закону від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI «Про волонтерську діяльність», який є основним законодавчим актом, що регулює волонтерську діяльність. У

Законі визначено, що волонтерська діяльність – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Також визначені принципи, на яких ґрунтується волонтерська діяльність, а саме: законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості. Законодавчо закріплені основні напрями волонтерської діяльності, серед яких виділено: надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації; здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги; надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям, внутрішньо-переміщеним особам; надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів; проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання; сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів; надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру; надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції; сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними

соціально-виховної роботи; надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством [24, с. 114–118].

Необхідно зазначити, що законодавством встановлено обмеження для осіб віком від 14 до 18 років, яке полягає у забороні займатися волонтерською діяльністю за напрямками надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру та надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, а також надання волонтерської допомоги у медичних закладах. Зазначеним законом закріплені права волонтерів, які полягають у належних умовах здійснення волонтерської діяльності, зокрема, отримання достовірної, точної та повної інформації про порядок та умови провадження волонтерської діяльності, забезпечення спеціальними засобами захисту, спорядженням та обладнанням; зарахування часу здійснення волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики в разі її проходження за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності, за згодою навчального закладу; відшкодування витрат, пов'язаних зі здійсненням волонтерської діяльності, передбачених ст. 11 цього Закону; інші права, передбачені договором про провадження волонтерської діяльності та законодавством. На волонтерів покладаються обов'язки які також регулюються Законом України «Про волонтерську діяльність», які полягають у тому, що волонтер зобов'язаний: сумлінно та своєчасно виконувати обов'язки, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності; у випадках, визначених законодавством, проходити медичний огляд та надавати довідку про стан здоров'я; у разі необхідності проходити подальшу підготовку (перепідготовку); не допускати дій і вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію волонтера, організації чи установи, на базі якої провадиться волонтерська діяльність; дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом;

у разі укладення договору про провадження волонтерської діяльності та одностороннього розірвання договору з ініціативи волонтера відшкодовувати прямі збитки, завдані ним, якщо це передбачено договором; відшкодовувати майнову шкоду, заподіяну внаслідок здійснення ним волонтерської діяльності, відповідно до закону [43; 24, с. 114–118].

У Законі України «Про волонтерську діяльність» також закріплені гарантії для осіб які займаються волонтерською діяльністю які полягають у виплаті одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій та збройних конфліктів. Відшкодування витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги волонтерам для провадження волонтерської діяльності можуть бути відшкодовані витрати на відрядження на території України та за кордон у межах норм відшкодування витрат на відрядження, встановлених для державних службовців і працівників підприємств, установ та організацій, що повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів. Також у законі передбачена відповідальність за порушення законодавства у сфері волонтерської діяльності [43].

Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» передбачено, що іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для провадження культурної, наукової, освітньої діяльності на підставах і в порядку, встановлених міжнародними договорами України або спеціальними програмами, а також іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну з метою участі в міжнародних та регіональних волонтерських програмах чи участі в діяльності організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність», інформація про які розміщена на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської

діяльності, отримали посвідку на тимчасове проживання та здійснюють волонтерську діяльність на базі зазначених організацій та установ, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період провадження такої діяльності [56].

Сплеск волонтерської активності в Україні відбувся під час проведення чемпіонату Європи з футболу 2012 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон від 08 липня 2011 р. «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів».

Зазначений закон визначає організаційно-правові особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням на території України футбольних матчів, що організовуються відповідно до національних та міжнародних вимог, а також регулюють відносини пов'язані з волонтерською діяльністю [55]. Загалом в Україні під час Євро-2012 було залучено понад 12 тисяч волонтерів, 2879 з яких — волонтери УЄФА [70].

За даними організаційного комітету «ЄВРО-2012 Україна», при потребі приблизно у 5,5 тис. волонтерів від бажаючих стати волонтерами УЄФА надійшло майже 24 тис. заявок, з яких більшість (90 %) були з України та Польщі [39]. Після анексії Криму і початку війни на Донбасі волонтерство піднялось на найвищий рівень розвитку за весь час незалежності України.

У грудні 2014 р. на замовлення Організації Об'єднаних Націй компанія GfK Ukraine провела загальнонаціональне дослідження стану волонтерства в Україні. Згідно з висновками дослідження, українці визнають велику роль волонтерського руху в суспільних процесах: 62% визнають роль волонтерів у політичних змінах останнього року, 85% вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру, а 81% схильні вважати волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства. Майже чверть українців (23%) мали досвід волонтерства, із них 9% почали займатись волонтерством

протягом останнього року. Основним напрямом діяльності волонтерів у 2014 році стала допомога українській армії та пораненим – цим займались 70% волонтерів. До подій Майдана найбільш актуальними напрямами діяльності були допомога соціально незахищеним групам населення та благоустрій громадського простору [72].

Отже, кульмінаційним моментом для розвитку волонтерської діяльності в Україні став кінець 2013 – початок 2014 року – Революція Гідності та ескалація війни на східних теренах держави. Упродовж 2014 року 9% людей почали займатися волонтерством [72].

Зазначені події слугували також поштовхом до прийняття нових Законів, внесення змін та поправок до існуючих нормативно-правових актів, які регулюють волонтерську діяльність. Міністерством фінансів України від 30 січня 2014 р. був ухвалений наказ «Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції». Зазначеним наказом було впроваджено реєстр волонтерів антитерористичної операції, що містить інформацію про волонтерів АТО [52].

Питання волонтерства у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» розглядається у контексті визначення порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції [40].

Також до Податкового кодексу України були внесені зміни, які спрямовані на зменшення податкового тиску на благодійників. Статтею 165 Податкового кодексу визначені доходи, які не включаються до розрахунку загального місячного (річного) оподаткованого доходу [34].

Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про пробацію», у якому робота волонтерів має дещо інших характер, яка спрямована на допомог у органам пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи. Проте варто зазначити, що волонтером пробації може бути фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку, уповноважена

органом пробації та волонтерською організацією на виконання окремих завдань, пов'язаних із пробацією, на добровільній та безоплатній основі [57].

У зв'язку із захопленням частини Донецької і Луганської областей України багато людей були змушені покинути свої домівки та шукати притулку в інших областях. Наслідком таких подій було ухвалення Верховною Радою України Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», у якому визначено що, центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, соціального захисту, соціального обслуговування населення, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, а також захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну, є відповідальним за забезпечення формування та ведення Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб. Центральні органи виконавчої влади взаємодіють з громадськими об'єднаннями, волонтерськими, благодійними організаціями, іншими юридичними та фізичними особами з питань забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб [46].

Сьогодні можна визначити фактори, які вплинули на формування законодавчої бази волонтерства, зокрема проголошення незалежності України, соціальний вплив, проведення Євро 2012, Революція Гідності та події на Сході України. Прийняття Закону України «Про волонтерську діяльність» свідчить про визнання державою волонтерського руху як підвалини громадянського суспільства, виводить його на якісно новий рівень, посилює законодавчу базу щодо організації діяльності волонтерів. Адже волонтери є особами, яким пересічні громадяни довіряють найбільше [24].

Роль волонтерів, ставлення до них з боку органів державної влади та населення різко змінилися після подій Революції гідності, зовнішньої агресії в Криму та на Донбасі. Так, у Аналітичній доповіді до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України у 2015 р. відзначено «потужну

самоорганізацію громадян, насамперед, у волонтерському, благодійницькому, добровольчому рухах, яка демонструє реальні результати в тих питаннях, які органами державної влади розв'язуються лише частково» [24, с. 114–118].

Визнання внеску та потенціалу волонтерської активності привело до активізації діяльності з адаптації законодавства до умов, що склалися, з вирішення проблем законодавчого забезпечення у цій сфері. Серед ключових змін у законодавстві щодо волонтерської діяльності за 2015 р., слід виокремити Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності» [41].

Найсуттєвішими у цьому законі є зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність», якими конкретизуються функції та повноваження органів виконавчої влади щодо державної політики у сфері волонтерської діяльності, а також норми стосовно правового та соціального захисту волонтерів. Також позитивним є прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування неприбуткових організацій» [42], яким врегульовано ряд питань статусу та оподаткування неприбуткової організації (зокрема, щодо податку на прибуток).

На впорядкування процесу здійснення волонтерської діяльності та надання волонтерської допомоги також спрямовано ряд постанов Кабінету Міністрів України [50]. Проте залишається доволі велика кількість проблем у сфері законодавчого забезпечення волонтерської діяльності, які викликають закономірну критику з боку юристів, самих волонтерів, громадськості. Так, явно не виконують свою функцію інформування про суб'єктів волонтерської діяльності та контролю за їх діяльністю реєстри, до яких мають бути включені волонтери та волонтерські організації. Зокрема, фактично не оновлюється Єдиний реєстр волонтерських організацій, який веде Міністерство соціальної політики України [53].

На сайті Державної фіскальної служби України відсутнє посилання на Реєстр волонтерів антитерористичної операції. Це суттєвий організаційний

недолік, адже умовою потрапляння під умови оподаткування неприбуткових організацій є включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій⁹. Відсутність санкцій за неподання відомостей для включення до зазначених реєстрів і реальних переваг від перебування у них призводить до того, що багато волонтерів та волонтерських організацій ігнорують відповідні вимоги законодавства

1.3 Волонтер – об’єкт соціальної роботи в громаді

В умовах сьогодення волонтерський рух значно розширив горизонти свого функціонального призначення. Проте саме необхідність надання допомоги полоненим і пораненим військовим, біженцям, протестувальникам на майданах знову поновила в нашому суспільстві ідеї волонтерства. Загалом кожного року волонтерською діяльністю займаються не менше ніж 100 млн осіб дорослого населення планети [8].

Україна до подій 2013-2014 років була майже «типовим» представником Східної і Центральної Європи щодо волонтерської діяльності. Дані цих країн у Світовому рейтингу благодійності відрізняються лише на кілька відсотків.

Україна у 2013 році посіла 103 місце в цьому рейтингу, Польща – 115 місце і Литва – 119. Слід зауважити, що ці дані зібрано до початку Революції Гідності в Україні та абсолютно не віддзеркалюють подій сьогодення. Отже, це дослідження характеризує ситуацію в Україні без впливу значних соціальнополітичних подразників, так би мовити в стані спокою.

Волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними.

Особи віком від 14 до 18 років здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника.

Особи віком від 14 до 18 років не можуть надавати волонтерську допомогу: Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях; за напрямом сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи; у медичних закладах [31].

Іноземці та особи без громадянства здійснюють волонтерську діяльність через організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, інформація про які розміщена на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності.

Волонтер може отримати посвідчення волонтера, здійснюючи волонтерську діяльність в організаціях та установах, що залучають до своєї діяльності волонтерів [31].

Згідно з даними опитування GfK Ukraine, у 2014 році майже чверть українців (23%) мали досвід волонтерства, із них 9% почали займатися цією діяльністю протягом останнього року [3].

У 2014 році безумовно основним центром уваги волонтерського руху була російсько-українська війна та Революція Гідності: 70% населення допомагали українській армії та пораненим; 25% – учасникам Майдану; 23% – переселенцям з Криму або з зони бойових дій. У цей період також не залишилися поза увагою людей напрями волонтерської роботи, які притаманні мирному часу: 38% опитаних допомагало людям похилого віку, інвалідам, дітям і т. д.; 28% –

продовжили займатися благоустроєм дворів, вулиць, посадкою квітів або дерев, прибиранням сміття; 12% – допомагали бездомним тваринам; 8% – приймали участь у благодійних концертах, виставках і спектаклях. Безумовно останні цифри різко відрізняються від даних про волонтерську діяльність цих опитуваних за попередні 12 місяців. У попередній період вони свою увагу концентрували в основному на: допомозі людям похилого віку, інвалідам, дітям і т. д. (72%); благоустрої дворів, вулиць, посадці квітів або дерев, прибиранні сміття (50%); допомозі бездомним тваринам (26%); участі у благодійних концертах, виставках і спектаклях (23%) [3].

Тобто за 2014 рік чисельність волонтерів збільшилися і в мирний час їхня активність може знову бути скерована на вирішення місцевих проблем. Цікавим для органів місцевого самоврядування повинен бути досвід волонтерських організацій по залученню фінансових ресурсів. Згідно з даними GfK Ukraine, у 2014 році 63% українців стали жертводавцями [3]. Це на 14% перевищує показник попереднього періоду. При цьому сума коштів витрачених на благодійність збільшилася на 21,5%. Якщо врахувати, що номінальні доходи населення, згідно з даними Державної служби статистики України, за цей рік зросли лише на 6%, то відзначаємо суттєвий ріст витрат на благодійну діяльність у структурі витрат домогосподарств. Яскравим підтвердженням цих даних є внутрішня статистика найбільш відомої вітчизняної краудфандингової інтернет-платформи «Спільнокошт», яка була наведена на їхньому facebook-профілі 26 травня 2016 року.

Свій перший мільйон гривень вони зібрали у січні 2014 року за 400 днів. Така сума грошей була залучена завдяки 4291 добродійцеві, що допомогло успішно реалізувати 21 проект. До кінця 2014 року вдалося залучити ще два мільйони гривень, а в наступному 2015 році на півмільйона гривень більше. За неповних п'ять місяців 2016 року було реалізовано більше 30 успішних краудфандингових проектів та на залучення одного мільйона гривень знадобилося лише 2,5 місяці, а не 1,5 року, як у 2014-му. З початку заснування

інтернетплатформи «Спільнокошт» до 2016 р. у фінансуванні проектів прийняло участь 17203 добровольці [17, с. 156–169].

Відповідно до нормативних документів волонтер має право на: належні умови здійснення волонтерської діяльності, зокрема, отримання достовірної, точної та повної інформації про порядок та умови провадження волонтерської діяльності, забезпечення спеціальними засобами захисту, спорядженням та обладнанням; зарахування часу здійснення волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики в разі її проходження за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності, за згодою навчального закладу; відшкодування витрат, пов'язаних зі здійсненням волонтерської діяльності; інші права, передбачені договором про провадження волонтерської діяльності та законодавством [17, с. 156–169].

До обов'язків волонтера відносять:

- сумлінно та своєчасно виконувати обов'язки, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності;
- у випадках, визначених законодавством, проходити медичний огляд та надавати довідку про стан здоров'я;
- у разі необхідності проходити подальшу підготовку (перепідготовку);
- не допускати дій і вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію волонтера, організації чи установи, на базі якої провадиться волонтерська діяльність;
- дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом;
- у разі укладення договору про провадження волонтерської діяльності та одностороннього розірвання договору з ініціативи волонтера відшкодувати прямі збитки, завдані ним, якщо це передбачено договором;

- відшкодувати майнову шкоду, заподіяну внаслідок здійснення ним волонтерської діяльності, відповідно до закону [17, с. 156–169].

Волонтерам для провадження волонтерської діяльності можуть бути відшкодовані витрати на відрядження на території України та за кордон у межах норм відшкодування витрат на відрядження, встановлених для державних службовців і працівників підприємств, установ та організацій, що повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів.

Волонтеру можуть бути відшкодовані підтверджені документами:

- витрати на проїзд (включаючи перевезення багажу) до місця здійснення волонтерської діяльності;
- витрати на отримання візи;
- витрати на харчування, коли волонтерська діяльність триває більше 4 годин на добу;
- витрати на проживання у разі відрядження волонтера до іншого населеного пункту для провадження волонтерської діяльності, що триватиме більше 8 годин;
- витрати на поштові та телефонні послуги, якщо волонтер здійснює волонтерську діяльність поза межами місцезнаходження волонтерської організації;
- витрати на проведення медичного огляду, вакцинації та інших лікувально-профілактичних заходів, безпосередньо пов'язаних з наданням волонтерської допомоги [17, с. 156–169].

Відшкодування витрат, може здійснюватися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів – у разі укладення з ними договору про надання волонтерської допомоги, міжнародних програм, або установи, організації, з якою волонтер уклав договір про провадження волонтерської діяльності, а також за рахунок інших джерел фінансування, не заборонених законодавством.

За договором про провадження волонтерської діяльності одна сторона (волонтер) зобов'язується за завданням другої сторони (організації чи установи,

що залучає до своєї діяльності волонтерів) особисто безоплатно надавати волонтерську допомогу її отримувачам протягом установленого в договорі строку, а зазначена організація чи установа зобов'язується забезпечити волонтеру можливості для здійснення волонтерської діяльності. У договорі може визначатися порядок відшкодування волонтеру витрат, пов'язаних з виконанням договору (частина друга статті 9 Закону України «Про волонтерську діяльність») [43]

Договір про провадження волонтерської діяльності укладається в письмовій формі. Договір про провадження волонтерської діяльності може укладатися з особою, яка досягла 18 років. Діти, які досягли 14 років, можуть укладати договори за письмової згоди батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів, піклувальника.

Договір про провадження волонтерської діяльності має містити: опис волонтерської діяльності (завдання); період провадження волонтерської діяльності; права та обов'язки сторін; відповідальність за заподіяння збитків; умови розірвання договору.

Договір про провадження волонтерської діяльності обов'язково укладається:

1. За бажанням волонтера або його законного представника, якщо волонтер є особою віком від 14 до 18 років.
2. У разі надання волонтерської допомоги: для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру; Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення

національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях.

Відповідно до статті 10 Закону України «Про волонтерську діяльність», договір про надання волонтерської допомоги в обов'язковому порядку укладається за бажанням отримувача волонтерської допомоги.

Договір про надання волонтерської допомоги укладається в письмовій формі. Договір про надання волонтерської допомоги має містити: опис волонтерської допомоги (завдання); період провадження волонтерської допомоги; права та обов'язки сторін; відповідальність за заподіяння збитків.

Виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичних операцій, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України.

Одноразова грошова допомога виплачується у разі: загибелі (смерті) волонтера з дати смерті, що зазначена у свідоцтві про смерть; встановлення інвалідності з дати, що зазначена у довідці медико-соціальної експертної комісії.

У разі загибелі (смерті) волонтера під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичних операцій, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, бойових дій та збройних конфліктів сім'ї загиблого (померлого), його батькам та утриманцям у рівних частинах виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 500 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб на дату загибелі (смерті).

У разі встановлення інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичних операцій, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, бойових дій та збройних конфліктів, залежно від ступеня втрати працездатності йому виплачується одноразова грошова допомога в такому розмірі: у разі встановлення інвалідності I групи – 250 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб; у разі встановлення інвалідності II групи – 200 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб; у разі встановлення інвалідності III групи – 150 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб.

Розмір одноразової грошової допомоги у разі встановлення інвалідності внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва) визначається виходячи з прожиткового мінімуму, чинного на дату встановлення інвалідності.

Виплата одноразової грошової допомоги здійснюється в порядку та на умовах, визначених Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року № 604 «Деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації та/або іншої країни проти України, бойових дій та збройних конфліктів».

Виплата одноразової грошової допомоги не здійснюються, якщо загибель (смерть), поранення (контузія, травма або каліцтво) чи інвалідність волонтера є наслідком:

- вчинення ним злочину або адміністративного правопорушення; вчинення ним дій у стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння;
- навмисного спричинення собі тілесного ушкодження або самогубства (крім факту доведення особи до самогубства, встановленого судом);
- подання особою свідомо неправдивих відомостей для призначення і виплати одноразової грошової допомоги;
- інших обставин, не пов'язаних з волонтерською діяльністю.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ГРОМАДІ

2.1 Волонтерська діяльність: практичний досвід громад в Україні

Особливістю структури напрямів волонтерської діяльності, що сформувалась у 2014–2015 рр. є доповнення функцій державних структур, які не виконуються, або виконуються неефективно. Причини такої ситуації як об'єктивні (обмеженість фінансових ресурсів, наслідки анексії АР Крим та бойових дій на території Донецької та Луганської областей та ін.), так і суб'єктивні (неефективна система управління у багатьох сферах державного управління, застарілі стандарти матеріального забезпечення Збройних Сил України та підходи до забезпечення обороноздатності країни, зниження боєздатності військових частин і підрозділів, корумпованість правоохоронних органів та інших органів державної влади і місцевого самоврядування, відсутність модернізації зброї та військової техніки, неготовність органів, відповідальних за соціальну політику держави, реагувати на зміну місця перебування великою кількістю внутрішньо переміщених осіб та ін.) [33, с. 25–40].

Основними адресатами, яким надавалася масова волонтерська допомога у 2014–2015 рр. є:

– українська армія – матеріальне забезпечення бійців АТО (збір харчів, теплих речей та амуніції, ліків, засобів гігієни), технічна допомога: ремонт, удосконалення, бронювання бойових машин;

– поранені бійці АТО, військові госпіталі та лікарні, у яких лікуються поранені військовослужбовці;

– полонені військові із зони АТО та їх сім'ї – інформаційно-пошукова допомога, допомога в обміні полонених різних сторін конфлікту;

– сім'ї вимушених переселенців з Криму та Донбасу (з територій АТО) – надання юридичної, психологічної та гуманітарної допомоги, допомога в пошуку житла та роботи, адаптації до нового становища і ситуації);

– сім'ї бійців – учасників АТО, сім'ї загиблих (матеріальна, психологічна, гуманітарна допомога);

– мирне населення територій у зоні АТО: збір коштів, збір речей (їжа, одяг та ін.), доставка зібраної допомоги до населення, підготовка маршрутів і транспорту для вивезення людей із зони АТО [33, с. 25–40].

Якщо за певними напрямками діяльність волонтерів лише частково реалізує функції, які не здатні повною мірою виконувати відповідні державні та комунальні структури (наприклад, харчування військовослужбовців, ремонт військової техніки, забезпечення внутрішньо переміщених осіб житлом, роботою, протезування поранених, перехід до стандартів НАТО у Збройних Силах України тощо), то ряд напрямів не могли виникнути за умов панування застарілих державних підходів та стандартів, бюрократичних обмежень і відсутності ініціативи на всіх рівнях влади [33, с. 25–40].

До таких напрямів належать уже згадувані високотехнологічні інформаційні системи управління артилерійським вогнем і стрільби з танкових гармат, розвиток використання безпілотних літальних апаратів у розвідувальних цілях, забезпечення бійців АТО формою та засобами захисту, кращими за вітчизняні стандарти, курси з тактичної медицини та забезпечення військовослужбовців медичними аптечками, що відповідають стандартам НАТО [33, с. 25–40].

Волонтерство є формою добровільної допомоги, коли люди віддають свій час, енергію та знання для того, щоб допомогти іншим або підтримати певний проект. Волонтерська діяльність може мати різні форми, від роботи в організаціях до безпосередньої допомоги людям у складних життєвих ситуаціях. Волонтерство може відбуватися як на місцевому рівні, так і на міжнародному, допомагаючи людям у різних куточках світу [33, с. 25–40].

Таким чином, волонтерська діяльність в Україні характеризується значною кількістю нестандартних для світової практики напрямів діяльності, створюючи не тільки систему допомоги особам і структурам, що її потребують, але й паралельну систему розробки та реалізації рішень, спрямованих на ефективніше виконання функцій відповідними державними структурами, насамперед, у військовій сфері.

Основні принципи волонтерської діяльності:

- добровільність (волонтером можна стати тільки за бажанням);
- незалежність (можливість приймати власні рішення);
- єдність (багато ідей поєднані одною метою); універсальність (враховуються рівні можливостей кожного);
- неординарність (політ фантазії не обмежений);
- зацікавленість (людина отримує задоволення від самого процесу роботи, без матеріальних винагород) [33, с. 25–40].

Волонтерська діяльність належить до соціоцентричної або альтероцентричної активності. Вона може реалізовуватися на базі почуттів та емоцій, а якщо до них приєднуються знання та волюві спрямування, йдеться про тривалу діяльність [33, с. 25–40].

В межах волонтерства особистість бере на себе додаткові соціальні суспільно корисні ролі, виконує пов'язані з ними обов'язки. Зазвичай воно реалізується як взаємодопомога та філантропія. Волонтерська діяльність належить до просоціальної суспільно-політичної активності. Її об'єктивними показниками є участь у громадських та політичних об'єднаннях, виконання суспільно корисної діяльності, прояв ініціативності у громадській діяльності і т.п. До суб'єктивних показників належать: ставлення до соціально-політичної діяльності; усвідомлення її важливості та значущості [26, с. 100–107].

Рівень залучення до волонтерської діяльності може бути наступним:

- високий – індивід регулярно займається суспільно корисною діяльністю, є членом громадських об'єднань, систематично бере

участь у роботі зборів, позитивно ставиться до соціально-політичної діяльності, усвідомлює її важливість, поділяє цілі об'єднань, в яких бере участь;

- середній та низький рівень (залежно від ступеня вираженості критеріїв) – участь в суспільно корисній діяльності несистематична, збори громадських об'єднань відвідує рідко, за потребою. Ініціативи не проявляє, або проявляє рідко, переслідує власні цілі, незалежно від узгодженості з цілями групи;
- пасивний – суспільно корисної діяльності не веде, участі у громадських об'єднаннях не бере, або може за необхідності. Вважає, що нічого в суспільно-політичному житті змінити не здатний [33, с. 25–40].

Добровільна допомога, що надається людиною або групою людей суспільству в цілому або окремим людям, включає в себе дії, що вживаються на місцевому, загальнонаціональному та міжнародному рівнях, а також на рівні міжнародного співтовариства в цілому, які здійснюються, незважаючи на кордони.

Волонтерська діяльність може приймати різні форми: від традиційних видів взаємодопомоги до спільних зусиль тисяч людей, спрямованих на подолання наслідків стихійного лиха, врегулювання конфліктних ситуацій, викорінення бідності.

Її можна розділити на такі напрямки:

1. Взаємодопомога або самодопомога. Люди здійснюють волонтерську діяльність, щоб допомогти іншим членам своєї ж соціальної групи чи спільноти.

2. Благодійність або служба на благо інших. Первинним бенефіціарієм є не учасник групи, членом якої є волонтер, а третя сторона.

3. Участь і самоврядування. Роль окремих осіб у процесі управління – від представництва в дорадчих органах уряду до участі у місцевих проектах розвитку.

4. Просвітництво або пропаганда будь-яких питань, що стосуються певних груп суспільства [22, с. 139–144].

Суспільство виграє, коли збільшується кількість волонтерів.

До участі у волонтерській діяльності людину підштовхують різні мотиви, відповідно до яких, можна запропонувати їй такі напрямки роботи:

1) задоволення фізичних потреб (приготування їжі; пошив та роздача одягу; робота на свіжому повітрі, пов'язана з проведенням різноманітних спортивних заходів; робота у притулку, центрі денного перебування, літньому таборі тощо);

2) задоволення потреби у безпеці (розповсюдження екологічно чистих продуктів харчування; робота спільно з правозахисними організаціями; робота для підвищення професіоналізму, що дозволить закріпити позиції на основному місці роботи; отримання знань, умінь, навичок, які допоможуть працевлаштуватися тощо);

3) задоволення соціальних потреб (організація та участь у різноманітних соціальних заходах; адміністративна робота; менеджерська робота тощо);

4) задоволення потреби у почутті гордоців та престижу (представлення інтересів організації; керівництво групою; отримання престижної посади тощо);

5) самореалізація (розробка власного соціального проекту; творча робота з ненормованим графіком; викладацька/тренерська робота тощо) [67, с. 72–79].

Волонтерська діяльність є популярним явищем як в Україні, так і за кордоном. Вона полягає у безоплатній допомозі тим, хто потребує цього.

Однак, можна відзначити певну різницю між волонтерством в Україні та за кордоном. Зокрема, в Україні волонтерська діяльність частіше здійснюється на рівні місцевих громад, допомагаючи вирішувати питання, що стосуються безпосередньо цих громад. У той же час, за кордоном волонтери частіше займаються глобальними питаннями, такими як боротьба з наслідками природних катастроф, міжнародні конфлікти, міграційні процеси тощо [2].

Незважаючи на ці різниці, основні принципи волонтерської діяльності

залишаються незмінними – це безоплатність та допомога тим, хто цього потребує.

У залежності від мети благодійної допомоги, можна виділити кілька видів благодійництва:

1. Соціальна благодійність: це допомога людям у складних життєвих ситуаціях, наприклад, бездомним, хворим, інвалідам, пожежникам, ветеранам тощо. Соціальне благодійництво може включати надання грошової допомоги, продуктів харчування, одягу, ліків, волонтерську допомогу тощо.

2. Благодійність в галузі освіти: це допомога навчальним закладам, студентам, науковим дослідникам тощо. Така допомога може включати стипендії, пожертвування науковим дослідженням, матеріальну допомогу для відкриття нових навчальних закладів тощо.

3. Медична благодійність: це допомога медичним закладам, лікарням, лікарям, хворим на різні захворювання тощо. Медична благодійність може включати надання фінансової допомоги, пожертвування медичного обладнання, ліків, волонтерську допомогу тощо.

4. Екологічна благодійність: це допомога природному середовищу, збереження природних ресурсів, попередження забруднення довкілля тощо. Екологічна благодійність може включати пожертвування на розвиток енергоефективних технологій, створення парків, лісів, озер тощо [6].

5. Релігійна благодійність: це допомога релігійним організаціям, монастирям, церквам, молитовним будинкам, братствам, громадам тощо. Релігійна благодійність може включати пожертвування на розвиток релігійних споруд, службу для населення, релігійну освіту, а також надання допомоги найбільш бідним та потребуючим.

6. Культурна благодійність: це допомога культурним організаціям, музеям, бібліотекам, театрам, художнім колективам, кіноіндустрії тощо. Культурна благодійність може включати пожертвування на розвиток культурної інфраструктури, реалізацію культурних проєктів, збереження культурної

спадщини тощо.

7. Гуманітарна благодійність: це допомога людям у кризових регіонах, які постраждали від війни, природних катастроф, епідемій, біженцям, бідним країнам тощо. Гуманітарна благодійність може включати фінансову допомогу, надання продуктів харчування, медичних послуг, побутових речей, забезпечення кваліфікованих експертів та волонтерів для надання допомоги.

8. Спортивна благодійність: це допомога спортивним командам, спортсменам, дитячим таборам, оздоровчим програмам тощо. Спортивна благодійність може включати надання спортивного обладнання, фінансової допомоги для проведення змагань, організацію тренувань, розвиток спортивної інфраструктури тощо [83].

9. Благодійність в галузі науки: це допомога науковим інститутам, дослідникам та вченим. Така допомога може включати фінансову допомогу науковим дослідженням, підтримку вчених у роботі над новими проектами, надання можливості отримати нову освіту або спеціалізацію у своїй галузі.

10. Віртуальне волонтерство: це вид благодійної діяльності, який можна здійснювати з будь-якої точки світу, маючи доступ до Інтернету. Віртуальні волонтери можуть допомагати в розвитку веб-сайтів та програм, перекладати тексти на інші мови, підтримувати соціальні мережі та блоги, надавати консультації онлайн, допомагати в організації вебінарів та онлайн-курсів. Віртуальне волонтерство є досить новим явищем, але стає все більш популярним, оскільки дозволяє людям займатися благодійністю без відволікання від своєї роботи або навчання.

11. Волонтерство на основі навичок: це допомога волонтерів, які надають свої професійні навички та експертизу в різних галузях. Така допомога може включати надання юридичної консультації, медичної допомоги, фінансової консультації, допомогу у вивченні мови та багато іншого. Волонтери на основі навичок допомагають розвивати громадські організації та допомагають здійснювати проекти, які не могли б бути реалізовані без їхньої

допомоги [21].

У сучасній літературі волонтерство розглядають по-перше, як соціальний, суспільний рух, що сформований шляхом інтеграції суспільних організацій, громадянської активності, приватної благодійності бізнесових структур та міжнародних організацій та має характерні риси:

- цілеспрямованість і некомерційний характер діяльності,
- самоврядування,
- відсутність жорсткої ієрархії,
- багатоканальні джерела фінансування,
- надання допомоги без отримання матеріальної нагороди, та можуть створюватися з метою захисту прав певної групи населення; об'єднання спільних зусиль для реалізації соціально-значущих завдань.

По-друге, як громадське об'єднання громадян, що створюється на основі спільності їх інтересів; по-третє, як одним з напрямків соціальної допомоги – як діяльність добровольців у здійсненні цілого ряду соціальних послуг для тих, хто їх потребує; по-четверте, як суб'єкт соціальної роботи, де добровільна волонтерська діяльність спрямована на надання допомоги по напрямкам.

Можна виокремити такі основні напрями, за якими волонтери здійснюють свою діяльність:

а) соціально-реабілітаційна робота, попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі.

б) соціальна опіка і захист найменше захищених категорій дітей та молоді.

в) соціальний супровід молоді, допомога її інтеграції у суспільство.

Критерії волонтерської діяльності:

1. Має суспільну користь;
2. Виконується у вільний час;
3. Має добровільний характер;
4. Не передбачає оплати праці.

Слід визначити наступні функції соціального волонтерства в суспільстві:

- навчальна: добровольцями в соціальній сфері є учні старших класів, студенти які орієнтовані на отримання професії в соціальній сфері;
- функція солідарності: для реалізації волонтерських програм необхідна команда, тобто люди об'єднуються, вчаться працювати спільно: спільна діяльність на суспільне благо вчить солідарності, розвиває навички роботи в колективі;
- функція соціального контролю: присутність волонтерів в установах соціального захисту значно знижує кількість фактів порушення прав клієнтів цих служб;
- функція саморегуляції – коли проблеми, які виникають, можуть бути вирішені за рахунок внутрішнього потенціалу суспільства;
- функція соціального партнерства [68].

Однією з причин появи партнерських відносин була реакція українського населення до різкого скорочення ролі держави в забезпеченні соціальних зобов'язань, гарантій тим хто потребує допомоги. Це було «виплеском» активності громадян при вирішенні соціальних а іноді навіть й оборонних питань в військовій сфері [68].

Незалежно від виду благодійної діяльності, важливо розуміти, що кожен з нас може зробити свій внесок у поліпшення життя інших людей або допомоги навколишньому середовищу. Навіть невеликий внесок може стати частиною великої допомоги.

У кожній з цих галузей існують різні благодійні організації, які займаються збором коштів та наданням допомоги відповідно до своїх цілей та місії. Для того, щоб підтримати благодійну діяльність, люди можуть здійснювати пожертвування, волонтерити, організовувати благодійні заходи, а також просувати цілі благодійних організацій та залучати до них нових учасників.

Однак, перед тим як здійснювати пожертвування чи долучатися до благодійної діяльності, важливо з'ясувати, яким чином будуть використані

зібрані кошти та на які цілі. Не всі благодійні організації є рівнозначними, тому варто ретельно вивчити інформацію про них та переконатися, що кошти будуть використані для реальної допомоги та підтримки потребуючих.

2.2. Соціально-психологічні проблеми волонтерської діяльності та шляхи їх вирішення

Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі є проявом певної зрілості громадянського суспільства в Україні, доповнює функції державних органів, сприяє стабілізації та регулюванню суспільних відносин в умовах децентралізації. Водночас перед волонтерами та волонтерськими структурами постають суттєві проблеми, які можна згрупувати за такими напрямками [33, с. 25–40].

1. Зниження обсягів допомоги з боку населення України, представників діаспори та інших благодійників. Для частини волонтерів та волонтерських організацій це означає відсутність ресурсів для реалізації діяльності та неможливість її продовження. Висловлюється кілька причин такої ситуації: – «звикання» населення до ситуації збройного конфлікту на Сході України та його наслідків; – об'єктивні соціально-економічні фактори, пов'язані з економічною ситуацією в країні (девальвація гривні, підвищення комунальних тарифів, погіршення економічної ситуації в країні); – послаблення моди на волонтерство та благодійництво [33, с. 25–40].

2. Невідповідність волонтерської діяльності законодавству, новації у законодавстві, що ускладнюють волонтерську діяльність. Діюча нормативно-правова база у сфері громадянського суспільства формувалася, в основному, за відсутності існуючих надзвичайних обставин, тому не завжди враховує реалії та часом перешкоджає вирішенню волонтерами актуальних проблем [33, с. 25–40].

3. Спротив чиновників і консерватизм державних структур. Традиційний фактор ризику реформ – інерція системи та саботування з боку чиновників, що бажають жити по-старому – відомий вже і багатьом волонтерам в Україні.

4. Недостатність контролю за подальшою долею майна, переданого волонтерами. Неодноразово зазначалось, що на результати волонтерської допомоги впливає недостатня увага до обліку зібраних коштів і майна, що передається, а також подальшого контролю. В окремих випадках наслідком стає зловживання отриманою допомогою, її привласнення та торгівля нею. Не завжди є можливість оцінити реальні потреби особи (сім'ї, військового підрозділу) в отриманні допомоги. Наслідком стає зростання споживацьких настроїв і недоотримання допомоги тими, хто дійсно її потребує [33, с. 25–40].

5. Відсутність достатньої координації волонтерів між собою. Ще однією проблемою, яка обмежує ефективність волонтерської діяльності, є недостатня або відсутня координація між діями осіб і структур, що виконують схожі завдання. Одним з чинників є амбіції кожного з волонтерів та їхнє прагнення робити все самостійно, що є іншим боком активної позиції. Інший важливий чинник – відсутність ефективних механізмів і центрів координації. Саме на подолання цієї проблеми працює налагодження процесів матеріального забезпечення через структури МОУ, а також створення волонтерами логістичних центрів і електронної системи обліку потреб військовослужбовців [33, с. 25–40].

6. Конфлікти між державними структурами та волонтерами. Окремим чинником є імітація окремими державними структурами співробітництва з волонтерами – або через намагання скористатися позитивними PR-приводами, або через неспроможність налагодити ефективне співробітництво, або через небажання реально змінювати існуючий стан справ [33, с. 25–40].

7. Відсутність ефективної комунікації між волонтерами та суспільством. Ця проблема тісно пов'язана з першою – зниженням обсягів надходжень з боку населення. Для своєчасного виявлення незадоволених потреб, збереження ресурсних можливостей волонтерів їх задовольняти, необхідним є привертання уваги до гострих проблем конфлікту на Сході України, внутрішньо переміщених осіб, побудова ефективної комунікації між тими, хто потребує допомоги, надає

її, може виступити благодійником, а також органами влади та державними установами.

8. Зниження мотивації, емоційне вигорання волонтерів. Не можна обійти увагою важливу проблему виснаження (фізичного, емоційного, психологічного) волонтерів. Напружений ритм життя протягом довгого часу, постійні стреси та навантаження призводять до «виключення» з активної діяльності. Додатковим демотивуючим чинником може виступати відсутність системної підтримки волонтерської діяльності з боку суспільства та державних структур.

9. Випадки зловживань з боку волонтерів, діяльність псевдоволонтерів [33, с. 25–40].

Окремою багатоаспектною проблемою є випадки зловживань з боку волонтерів, які можуть використовувати у власних інтересах грошову та матеріальну допомогу, які вони збирають та мають передавати заявленим адресатам. Враховуючи майже повну відсутність обліку та контролю за діяльністю волонтерів, простір для таких зловживань є дуже широким. Багато волонтерських структур для збереження довіри до них публікують на власних сайтах і сторінках у соціальних мережах звіти про надходження, витрати та отримувачів допомоги. Проте деякі волонтери, які вже мають певний авторитет і широко відомі, відмовляються від публічного звітування для економії часу та сил [33, с. 25–40].

10. Безпека волонтерів. Окремою проблемою є безпека волонтерів, насамперед тих, хто самостійно доставляє допомогу до підрозділів, що знаходяться на лінії зіткнення [33, с. 25–40].

Перспективи розвитку волонтерського руху в Україні та можливості залучення його соціальних ресурсів до вирішення проблем, що стоять перед українським суспільством, залежать від впливу великої кількості факторів. Наразі необхідно зазначити, що результатом сукупності зазначених особливостей і результатів діяльності волонтерів є значний кредит довіри до волонтерського руху з боку населення країни. Так, згідно з результатами

опитування, проведеного в кінці 2014 р. Київським міжнародним інститутом соціології¹⁰, волонтери користуються найбільшою довірою громадян України серед владних і суспільних інститутів (7,3 бала за 10-бальною шкалою), причому абсолютну, десятибальну довіру до волонтерів відчуває 22,6% громадян України, а зовсім не довіряють волонтерам лише близько 5% населення [4].

Проблеми, що викликали появу настільки масового волонтерського руху з часом втрачатимуть свою гостроту. Скоріше, об'єктивна потреба у такій кількості волонтерських структур та окремих волонтерів знижуватиметься (особливо щодо тих, хто спеціалізується на технічному та матеріальному забезпеченні української армії).

Проте з боку державних і громадських інституцій було б нерозсудливим не скористатись для проведення суспільних перетворень таким потенціалом довіри до волонтерів, їх організаторських здібностей, навичок швидкого й ефективного вирішення практичних проблем.

Імовірними можливими сценаріями подальшого розгортання діяльності волонтерів можуть стати:

1. Громадська залученість. Частина волонтерів (насамперед ті, хто має досвід громадської діяльності до залучення до волонтерського руху, а також ті, хто знайшов у цій сфері своє покликання) залишаться громадськими активістами і будуть продовжувати свою діяльність у сфері надання допомоги, захисту прав і представлення інтересів певних соціальних груп.

2. Підприємництво або професійна діяльність. Частина волонтерів знайдуть для себе більш прийнятним участь у економічній діяльності у формі підприємницької діяльності або найманої праці.

3. Вхідження до органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Ще частина обере для себе шлях зміни системи через вступ чи обрання до органів державної влади або місцевого самоврядування, реалізуючи отриманий досвід діяльності заради високих моральних цінностей. Саме на такому сценарії роблять наголос як українські громадські активісти, так і

відомий американський філософ і соціолог Ф. Фукуяма у своєму інтерв'ю з приводу Революції гідності в Україні: «Я розумію, що у громадянського суспільства існує стійке переконання, що всі політики погані, що уряд поганий, і ми єдині, хто має зберігати нашу чистоту, щоб наглядати за ними. Але з таким підходом ви ніколи не отримаєте успішний уряд. І якщо є люди, які хочуть щось змінити, вони мають піти у політику і зробити це самі. Люди мають бути готовими взяти на себе цей ризик, тому що цього вимагає їхнє покоління, яке їм довіряє. Ви повинні розуміти, що якщо у політиці не з'явиться нове покоління, шансів на зміни немає взагалі. Це призведе до чергового провалу» [29].

Тож необхідно поширювати практики входження волонтерів до державних структур, що сприятиме комунікації й координації зусиль різних груп та організацій волонтерів. Необхідно підкреслити, що у доповіді «Стан світового волонтерства: трансформуючи управління» програми Волонтерів ООН вплив волонтерів на соціальні та культурні норми і цінності суспільства розглядається як бажаний і закономірний: «Волонтери можуть змінювати і формувати культурні та соціальні норми і цінності суспільства. Вони можуть розширити параметри дебатів, поставивши нові ідеї в політичних порядках денних і заперечуючи статус-кво. Хоча це не завжди може безпосередньо впливати на осіб, які приймають рішення або на результати політики в короткостроковій перспективі, це може змінити думку та привести до довгострокових соціальних змін. Це може також сприяти появі безлічі думок, що в деяких контекстах можуть змусити уряди більш чуйно реагувати на більш широке коло потреб» [73].

Явище волонтерства у складних умовах існування українського суспільства у період, у ході та після Революції гідності має численні соціальні, культурні, військові, політичні тощо наслідки, вплив яких відчуватиметься ще багато років. Головним завданням для органів державної влади та всіх соціальних суб'єктів, зацікавлених у забезпеченні розвитку і процвітання українського суспільства в цей час є відповідальне та ефективне залучення

соціальноресурсного потенціалу, що став як причиною, так і наслідком волонтерського руху в Україні. Для цього слід враховувати суттєві особливості волонтерської діяльності в Україні у 2014–2015 рр., серед яких:

- велика частка волонтерської діяльності, що не має формального характеру;
- певна «вимушеність» волонтерських ініціатив як наслідок неефективності державних інституцій або обмеженості ресурсів держави;
- високий рівень ініціативності та незалежності діяльності волонтерських структур;
- становлення волонтерських структур як організацій громадянського суспільства, що професійно задовольняють певні потреби;
- прихід багатьох волонтерів не із структур громадянського суспільства, а з різних сфер професійної діяльності, зокрема, з ІТ-технологій, підприємництва тощо [33].

Волонтерська діяльність в Україні на сучасному етапі характеризується значною кількістю нестандартних для світової практики волонтерства напрямів діяльності, створюючи часом не тільки систему допомоги особам і структурам, що її потребують, але й паралельну систему розробки та реалізації рішень, спрямованих на більш ефективне виконання функцій відповідними державними структурами, насамперед, у військовій сфері.

Незважаючи на визнання ролі волонтерів у вирішенні багатьох гострих проблем: від підвищення обороноздатності країни до благодійної допомоги внутрішньо переміщеним особам – потребують вирішення багато проблем, що заважають повноцінній реалізації внутрішнього потенціалу волонтерського руху.

Результати аналізу діяльності волонтерських структур демонструють значний потенціал активізації та розширення їх участі у вирішенні найболючіших проблем, що постають перед українською державою і громадськістю. Світовий досвід свідчить, що там, де добровольці можуть

зробити, щоб їх голоси були почуті, і беруть участь у процесі прийняття рішень, надання послуг стає ефективнішим і справедливим [73].

Сьогодні від державних структур залежить – дійсно буде отримано такий результат чи суспільство та найактивніші громадяни остаточно розчаруються у політиках і політиці, намагатимуться стати автономними від них. Вирішенню багатьох із зазначених проблем перешкоджають, насамперед, високий рівень корумпованості державних інститутів і суспільства у цілому; процедури та регламенти, що не сприяють реальній зацікавленості владних структур і окремих чиновників у ефективному здійсненні своїх повноважень і обов'язків і прояву ініціативи у вирішенні завдань, що стоять перед ними [73].

Експертами проєкту Ради Європи «Зміцнення громадської участі демократичному процесі прийняття рішень в Україні» (Гвоздік О., Гвоздович Ю., Лациба М., Лукінюк М., Солонтай О.) розроблено Типову цільову Програму сприяння розвитку волонтерської діяльності розроблена в межах впровадження проєкту Ради Європи «Зміцнення громадської участі демократичному процесі прийняття рішень в Україні». Метою Програми є вирішення соціальних, гуманітарних і екологічних проблем через залучення жителів до волонтерської діяльності; залучення гуманітарної і благодійної допомоги всеукраїнських і міжнародних волонтерських ініціатив; налагодження ефективної співпраці та консолідації зусиль волонтерських ініціатив з органами місцевого самоврядування.

На сьогодні, незважаючи на високий рівень суспільної підтримки волонтерської діяльності, більшість жителів не залучені до неї, що актуалізує питання популяризації переваг волонтерства.

Крім того, потребує уваги питання сприяння розвитку волонтерської діяльності як одного з основних напрямів діяльності громадянського суспільства. Органи місцевого самоврядування уникаючи втручання у діяльність волонтерських ініціатив, організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів, мають створювати сприятливі умови для розвитку

волонтерства, громадської активності, підвищення рівня самоорганізації жителів та впроваджувати інструменти громадської участі у прийнятті та реалізації владних рішень.

Тому Програма сприяння розвитку волонтерства передбачає посилення взаємодії волонтерських ініціатив, організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів з органами місцевого самоврядування. Хоча останні роки засвідчують тенденцію збільшення кількості волонтерських ініціатив, організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів по всій Україні, але процес зростання ще потребує стійкості, збільшення інформації щодо можливості доступу до волонтерства, популяризації волонтерської діяльності, формування позитивної культури та іміджу волонтера, фінансової та правової грамотності ведення волонтерської, благодійної діяльності. Крім того, незважаючи на стабільний та порівняно високий рівень довіри суспільства до громадських організацій та волонтерів, що фіксується в різноманітних дослідженнях протягом останніх років майже не збільшується частка тих українців, які є членами громадських об'єднань або беруть активну участь у їхній діяльності, чи, принаймні, готові періодично долучатись до окремих ініціатив, як волонтери. Серед загальноукраїнських проблем, які уповільнюють розвиток волонтерства, також є слабка матеріально-технічна база та матеріально-фінансова нестабільність громадських об'єднань, відсутність масової освіти з тематики волонтерства, низька медіаграмотність, повільна зміна культури управління влади у сфері підвищення відкритості і незначне поширення цінностей діалогу та партнерства в суспільстві. Проблемним питанням залишається і низький рівень інституційного розвитку організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів, відсутність стабільного залучення професійних кадрів та фінансових і матеріальних ресурсів, сталих практик партнерства з органами місцевого самоврядування, бізнесом. Вище зазначені проблеми актуалізують потребу ефективної комунікації, організацій та установ, що залучають волонтерів з місцевою владою, а також кооперації між

собою, обміну досвідом та кращими практиками задля збільшення залучення зовнішніх ресурсів та реалізації як місцевих так і національних проблем. А в умовах повномасштабної війни Російської Федерації проти України, сучасних територіальних і глобальних викликів, вирішення піднятих складнощів набувають ще більш особливої важливості та необхідності збільшення інституційної стійкості та громадянської згуртованості України [60].

Цільова програма спрямована на розвиток волонтерської діяльності, що здійснюється на базі таких організацій та установ:

1) неприбуткові організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів:

- громадські об'єднання та благодійні організації, які зареєстровані на території громади;
- органи самоорганізації населення, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, які зареєстровані на території громади;
- комунальні неприбуткові установи та заклади (навчальні заклади (дошкільні, середні, позашкільні, професійно-технічні), медичні лікувальнопрофілактичні заклади (госпіталь, лікарня, поліклініка, амбулаторія), заклади культури тощо) [60].

2) волонтерські ініціативи, які не мають офіційного юридичного статусу [60].

Активне становлення та розвиток волонтерської діяльності в територіальній громаді дозволяє ефективно вирішувати найкритичніші проблеми місцевого та національного рівня в короткі терміни [60].

2.3 Волонтерські програми: створення та організаційне забезпечення

Волонтерська програма – це форма об'єднання людей, які прагнуть до позитивних змін у громаді, продукують та втілюють волонтерські ініціативи відповідно до потреб громади. Ефективні волонтерські програми, переважно, є сталими та довгостроковими [27].

За результатами Загальнонаціонального дослідження «Волонтерство в Україні», 67% опитаних займаються волонтерством самостійно. Це чудово! Самостійне волонтерство можна розглядати як миттєве реагування на певну проблему, але воно не має системного підходу до вирішення проблем громади.

Участь у волонтерській програмі та приналежність до певної волонтерської організації відкривають для волонтера більше можливостей (різноманітність ресурсів: людських, професійних, часових, матеріальних) для реалізації ініціатив, а отже – подолання проблем.

Координатор волонтерських програм має бути компетентним, володіти таким уміннями та навичками, які б допомагали створити належні умови волонтерам для реалізації ініціативи. Тому цей курс спрямовано на підготовку та супровід професійних координаторів, які започаткують волонтерські програми на базі своїх організацій, створюватимуть та підтримуватимуть ініціативи, забезпечать належний супровід та сталість діяльності волонтерів у своїх громадах».

Волонтерська програма має відповідати потребам громади та орієнтуватися на їх задоволення, отже, необхідно визначити, які є потреби у вашій громаді, що можуть бути задоволені силами волонтерів, на які виклики та за допомогою яких ініціатив можуть реагувати волонтери, щоб допомогти громаді [27].

Структура програми передбачає мету, завдання, очікувані результати, тобто має давати відповідь на питання: «Для чого і для кого ця програма?».

Після того, як ми визначили потреби громади, розписали, чого саме ми хочемо досягти нашою волонтерською програмою, починаються наступні два етапи. Це – менеджмент волонтерів та створення ініціатив, що будуть діяти в програмі. Менеджмент волонтерів передбачає пошук, залучення, добір, координацію діяльності та розвиток і підтримку вмотивованості волонтерів.

Створення ініціатив передбачає створення таких заходів у програмі, що забезпечать досягнення поставленої мети і результатів. Що є спочатку: волонтери чи ініціатива? Єдиної відповіді немає. Інколи ми можемо спочатку зібрати групу волонтерів – людей-однодумців, які прагнуть до позитивних змін,

і разом із ними створювати й реалізовувати ті ініціативи, які будуть відповідати потребам громади. А інколи, ми, як координатори, спочатку будемо створювати програмні ініціативи й під них шукати волонтерів (як індивідуальних, так і створювати цілі волонтерські групи) [27].

Окремим важливим елементом моделювання програми є комунікація з ключовими стейкхолдерами та можливими партнерами. Важливо врахувати їхнє бачення та заручитися підтримкою.

Деякі волонтерські програми та ініціативи можуть реалізовуватись зовсім без фінансування, наприклад, прибирання в парку. Проте деякі будуть потребувати як фінансових, так і інших матеріальних ресурсів. Тому важливим компонентом буде фандрайзингова діяльність, тобто пошук додаткових ресурсів для функціонування волонтерської програми. Також фінансової підтримки та інших ресурсів можуть потребувати не лише ініціативи, а й сама програма: місце для зустрічей, канцтовари, доступ до інтернету тощо.

Для того, щоб програму постійно підтримували, і волонтери хотіли брати в ній участь, дуже важливим буде моніторинг і оцінка результатів, а також їх представлення та висвітлення (як перед волонтерами, так і перед партнерами та всією громадою).

Ви можете на схемі побачити окремий блок – організаційне забезпечення (приміщення, ресурси та ін.). Ми його не виокремлювали в окремий етап, адже його можна віднести як до фандрайзингу, наприклад, якщо у вас не має приміщення для зборів, і ви знайшли такий ресурс, або до роботи зі стейкхолдерами й партнерами, які безоплатно нададуть вам таке приміщення. Або у вас є і приміщення, і можливості для проведення навчання на базі вашої організації. Тобто це такий пункт, який буде адаптуватися під ваші потреби.

Волонтерська робота часто вимагає від волонтерської програми (організації) відповідних ресурсів – поєднаного матеріального, фінансового або нематеріального внеску (певних часових витрат, професійних зусиль тощо) з боку координатора.

Витрати на розвиток волонтерської програми/ініціативи:

- Фінансові витрати – сукупність витрат на забезпечення волонтерської діяльності загалом, конкретних її елементів та супроводу процесу роботи (транспортні витрати, витрати на зв'язок тощо).
- Матеріальні витрати – можливість мотиваційного заохочення волонтерів, залучення додаткових ресурсів для покращення діяльності волонтера, забезпечення необхідними приладдям, канцтоварами, формою та/або символікою (значки, торбинки, футболки та ін.) та іншим, що може покращити якість роботи волонтерів та волонтерської програми.
- Особистісні витрати розглядаються як внесок координатором власних ресурсів для забезпечення діяльності волонтера (залучення, добір, підготовка, розроблення інструкцій, супровід та ін.).
- Кадрові витрати – залучення іншого персоналу організації, в межах якої діє волонтерська програма (якщо вона діє саме в межах організації), або партнерських структур до забезпечення діяльності волонтера та волонтерської програми загалом (бухгалтер, організаційний чи комунікаційний менеджер та ін.).
- Технічні витрати передбачають надання волонтеру всіх необхідних інструментів, засобів зв'язку, електронних програм, вебресурсів для здійснення волонтерської діяльності.
- Інформаційні витрати – сукупність інформації на друкованих, аудіо- та відеоматеріалах. Ця інформація може бути як зовнішня, що сприяє підвищенню ефективності виконання завдань, які стоять перед волонтерами, так і внутрішня з усіх питань, що стосуються їхньої діяльності (інформаційний супровід роботи волонтерів, підготовка буклетів та пам'яток для них, навчальних матеріалів, онлайн-курсів та/або програм тощо) [27].

Успішність проекту загалом лежить на плечах координатора проекту. Координатор не повинен контролювати кожного (це чисто технічно неможливо і навіть шкідливо), він покликаний довіряти своїм волонтерам, але при цьому відповідає за те, щоб волонтери його групи дотримувалися певних рамок [53].

У цілому можна виділити такі завдання/перелік обов'язків координатора роботи з волонтерами:

- планування та здійснення набору волонтерів;
- визначення, в яких сферах діяльності будуть задіяні волонтери;
- підготовка опису роботи для кожної волонтерської посади;
- проведення співбесіди, відбір і закріплення волонтерів за видами діяльності та безпосередніми керівниками;
- планування та здійснення орієнтації і навчання волонтерів;
- пошук і надання волонтерам ресурсів для роботи;
- ведення повсякденної реєстрації роботи волонтерів (волонтерської документації);
- поширення серед громадськості інформації про діяльність волонтерів та підтримка зв'язків з іншими організаціями та донорами;
- підтримка волонтерів у міру необхідності (додаткове навчання, консультування, інформація);
- оцінка організації роботи з волонтерами [53].

Формуючи проектну команду, координатор проекту прагне реалізувати такі цілі:

- поєднати навички, вміння, здібності виконавців і, відповідно до часу, розподілити між членами проектною командою їх завдання;
- конструктивно вирішувати проблеми, ефективно і зважено приймати управлінські та виробничі рішення, аналізувати рішення, що приймаються ззовні (наприклад, керівництвом, замовником), накопичувати і зберігати ідеї, поради, проблеми та досвід їх вирішення;
- надати можливість швидко й відкрито обмінюватися інформацією щодо проекту, реагувати на зміни та ініціювати нововведення; краще координувати стосунки між функціональними підрозділами;
- підвищувати відповідальності і відданість членів команди, створюючи практику сприяння участі працівників у спільній постановці цілей, плануванні діяльності команди, аналізі результатів виконання проектів; організувати управління і контроль над роботою кожного учасника групи іншими колегами;

– дати можливість учасникам проекту спробувати себе в новій ролі, отримати нові знання та навички, вирішувати незвичайні, унікальні завдання, реалізувати нові грані своєї особистості [53].

Волонтерська програма – це цілеспрямована й керована діяльність задля залучення волонтерів до реалізації суспільно важливих проєктів і програм Карітасу.

Найчастіше волонтерська програма є частиною широкого програмного чи проєктного плану й визначає те, яким чином та в яких обсягах Карітас залучатиме волонтерів.

Волонтерська програма:

- спирається на цінності й принципи організації;
- має чіткі цілі та результати, яких потрібно досягти;
- передбачає активності з волонтерського менеджменту;
- має власний бюджет і необхідні ресурси;
- обмежена в часі (має початок та завершення) [53].

Волонтерські програми Карітасу можуть стосуватися як реалізації окремого проєкту – наприклад, залучення волонтерів до дитячого центру – так і загалом діяльності організації. У створенні й реалізації волонтерських програм можуть брати участь працівники різних рівнів: керівники осередків, керівники проєктів, фахівці різних рівнів, соціальні працівники, юристи, а також працівники, які відповідають за фінансовий менеджмент та бухгалтерський супровід проєктів [53].

В основі будь-якої волонтерської програми лежить певна послідовність активностей, спрямованих на залучення й побудову дружніх та ефективних відносин із волонтерами. Загалом ці активності формують цикл волонтерського менеджменту – один з основних інструментів кожного фахівця з роботи з волонтерами.

Формування цілей, завдань та сподіваних результатів волонтерської програми – неодмінний елемент етапу планування. Мета – це кінцевий ідеальний результат, якого ми маємо досягти, реалізувавши волонтерську

програму. Мета чи цілі програми мають давати відповідь на запитання, чого ми досягнемо в роботі з волонтерами в межах цієї програми.

Цілі волонтерської програми можуть стосуватися різних аспектів роботи з волонтерами: залучення певної соціальної групи до волонтерства, створення нової волонтерської можливості, масштабування наявної програми, покращення окремих аспектів роботи з волонтерами тощо [53].

Завдання – це конкретні кроки для досягнення цілей. Завдання волонтерської програми мають давати відповідь на запитання, які основні кроки треба зробити для того, щоб досягти поставлених цілей, і без яких кроків нам точно не вдасться досягти цих цілей.

Сподівані результати – це те, що має з'явитися в результаті волонтерської програми. Сподівані результати дають відповідь на запитання, що ми отримаємо, якщо втілимо все заплановане в життя. Сподівані результати допомагають сфокусувати й спрямувати нашу діяльність із волонтерами. Цілі та завдання волонтерської програми мають бути досяжними й зіставними із загальною стратегією розвитку Карітасу. Тому після формування плану волонтерської програми потрібно презентувати його керівникові осередку та ключовим керівникам проєктів. Фахівець з роботи з волонтерами не може створити волонтерську програму, не поєднавши її з місією, пріоритетами й напрямками діяльності всієї організації [53].

Цілі та завдання також визначають стратегічні пріоритети в роботі з волонтерами. Інакше кажучи, окреслюючи те, на чому Карітас фокусуватиметься в роботі з волонтерами, ми також визначаємо ті аспекти, які не є пріоритетними найближчим часом. Це надзвичайно важливо, адже досягти сподіваних результатів ми можемо, лише маючи чіткий фокус роботи.

Волонтерство — неприбуткова, добровільна та суспільно корисна діяльність, спрямована на вирішення чи пом'якшення соціальної проблеми. Проте, хоча роботу волонтерів не оплачують, важливою складовою волонтерської програми є її бюджет і витрати на залучення, координацію та мотивування волонтерів. Не кожна проєктна заявка дає змогу закладати кошти на витрати, пов'язані з координацією волонтерів. Ба більше, під час подання

заявки на фінансування найчастіше немає точного розуміння, скільки волонтерів потрібно залучити та які саме статті витрат будуть. Фахівці, які працюють із волонтерами, мають урахувувати вимоги до бюджетів організації і проєкту під час планування волонтерської програми.

Зокрема, кошти на роботу з волонтерами можуть надходити з різних джерел:

- бюджети програм та проєктів;
- благодійні внески від фізичних осіб;
- благодійні внески від юридичних осіб;
- організаційні внески на заходах;
- кошти, зібрані під час фандрейзингових заходів [53].

Партнерами волонтерських програм Карітасу часто виступають місцеві підприємці, які можуть надавати подарунки для волонтерів, друкувати роздаткові матеріали (безоплатно чи за собівартість), надавати харчування, футболки, каву та інші необхідні ресурси.

Найбільшу підтримку волонтерським програмам, як правило, надають ті бізнеси, чії лідери мають особистий досвід волонтерської діяльності й позитивні враження від взаємодії з Карітасом.

Під час бюджетування волонтерської програми варто відштовхуватися від принципу безоплатності, згідно з яким волонтер не може отримувати оплату за свою працю, проте так само він не має вкладати власні кошти в надання волонтерської допомоги.

Хорошою практикою серед організацій, які залучають волонтерів, вважають:

- компенсувати витрати на проїзд до місця проведення волонтерської акції;
- замовляти комплексне харчування для волонтерів;
- компенсувати витрати на проживання, якщо місце надання волонтерської допомоги деінде;
- замовляти снеки й воду для волонтерів, які беруть участь у вуличних акціях;

→ дарувати волонтеру брендований одяг: футболки, кепки, значки, маски тощо;

→ наприкінці проєкту влаштовувати неформальні вечірки для волонтерів (пікніки на природі, спільні чаювання та перегляд фільмів);

→ дарувати волонтеру друковані сертифікати, подяки й рекомендаційні листи.

У деяких випадках організації оплачують волонтерам страхування – зокрема, якщо волонтерську допомогу надаватимуть у зонах, що є потенційно небезпечними [53].

ВИСНОВКИ

На основі теоретичного узагальнення проблеми дослідження виявлено та розкрито:

Відповідно до першого завдання здійснено аналіз становлення та розвитку досліджуваної проблеми та з'ясувати ключові поняття досліджуваної роботи. Волонтерство як соціальне явище відіграє ключову роль у подоланні соціальних проблем, які характерні для доби постсучасності, з її непередбачуваністю викликів, ризику й екстремальності. Для українського суспільства, яке бореться у війні за свою незалежність і свободу, волонтерство є вагомим чинником перемоги. Волонтерство – це глобальний процес об'єднання людей, які прагнуть зробити внесок на благо своєї громади та світової спільноти. Волонтери – це люди які добровільно і безоплатно беруть участь у суспільно-політичній діяльності для вирішення соціально значущих проблем. Волонтерами можуть бути люди будь-якого віку та професії з різних сфер і прошарків суспільства, які віддають частину своїх сил, часу, знань на благо інших людей і суспільства в цілому.

Волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами

Феномен волонтерської діяльності становить інтерес для дослідників усього світу. Волонтерська діяльність як інститут громадянського суспільства є предметом наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, таких як М. Бітман, О. Гордилова, М. Кабелкова, Т. Керц, Д. Уілкінсон та ін. Питання щодо волонтерської діяльності та окремих аспектів державної політики у цій сфері розглядали українські та зарубіжні дослідники, такі як І. Білич, Я. Буздуган, Н. Гарфлетт, Н. Івченко, Т. Лях, Н. Оккенден, К. Сидоренко, Р. Хатчісон.

Відповідно до другого завдання виокремлено соціально-психологічні проблеми волонтерської діяльності, серед них: зниження обсягів допомоги з боку населення України, представників діаспори та інших благодійників; невідповідність волонтерської діяльності законодавству, новації у законодавстві, що ускладнюють волонтерську діяльність; спротив чиновників і консерватизм державних структур; недостатність контролю за подальшою долею майна, переданого волонтерами; відсутність достатньої координації волонтерів між собою; конфлікти між державними структурами та волонтерами; відсутність ефективної комунікації між волонтерами та суспільством; зниження мотивації, емоційне вигорання волонтерів; випадки зловживань з боку волонтерів, діяльність псевдоволонтерів; безпека волонтерів.

Відповідно до третього завдання проаналізовано нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності. Нормативно-правовий акт, завдяки якому регулюється сфера діяльності волонтерських організацій є Закон України «Про громадські об'єднання», що був ухвалений Верховною Радою 22 березня 2012 року. Також до таких актів відносимо Закони України «Про соціальні послуги», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про волонтерську діяльність», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо деяких питань оподаткування благодійної допомоги», «Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»», «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності», Постанова Кабінету Міністрів України «Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» та ін.

Відповідно до четвертого завдання розкрито практичний досвід волонтерської діяльності в Україні. Волонтерська діяльність в Україні характеризується значною кількістю нестандартних для світової практики напрямів діяльності, створюючи не тільки систему допомоги особам і структурам, що її потребують, але й паралельну систему розробки та реалізації

рішень, спрямованих на ефективніше виконання функцій відповідними державними структурами, насамперед, у військовій сфері. Основні принципи волонтерської діяльності: добровільність (волонтером можна стати тільки за бажанням); незалежність (можливість приймати власні рішення); єдність (багато ідей поєднані одною метою); універсальність (враховуються рівні можливостей кожного); неординарність (політ фантазії не обмежений); зацікавленість (людина отримує задоволення від самого процесу роботи, без матеріальних винагород). Незважаючи на ці різниці, основні принципи волонтерської діяльності залишаються незмінними – це безоплатність та допомога тим, хто цього потребує. Науковці виділяють такі види благодійної допомоги: соціальна благодійність; благодійність в галузі освіти; медична благодійність; екологічна благодійність; релігійна благодійність; культурна благодійність; гуманітарна благодійність; спортивна благодійність; благодійність в галузі науки; віртуальне волонтерство.

Відповідно до п'ятого завдання узагальнено особливості організації та проведення волонтерських програм. Волонтерська програма – це форма об'єднання людей, які прагнуть до позитивних змін у громаді, продукують та втілюють волонтерські ініціативи відповідно до потреб громади. Ефективні волонтерські програми, переважно, є сталими та довгостроковими. Участь у волонтерській програмі та приналежність до певної волонтерської організації відкривають для волонтера більше можливостей (різноманітність ресурсів: людських, професійних, часових, матеріальних) для реалізації ініціатив, а отже – подолання проблем. Волонтерська програма має відповідати потребам громади та орієнтуватися на їх задоволення, отже, необхідно визначити, які є потреби у вашій громаді, що можуть бути задоволені силами волонтерів, на які виклики та за допомогою яких ініціатив можуть реагувати волонтери, щоб допомогти громаді. Для того, щоб програму постійно підтримували, і волонтери хотіли брати в ній участь, дуже важливим буде моніторинг і оцінка результатів, а також їх представлення та висвітлення (як перед волонтерами, так і перед партнерами

та всією громадою). Волонтерська робота часто вимагає від волонтерської програми (організації) відповідних ресурсів – посереднього матеріального, фінансового або нематеріального внеску (певних часових витрат, професійних зусиль тощо) з боку координатора.

Подальшого розвитку потребує, як підготовка та підвищення кваліфікації соціальних працівників, педагогів, соціальних педагогів, психологів до волонтерської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». К. : НІСД, 2015. 684 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади : навч.-метод. посіб. [у 2 кн., кн.2]. К. : Либідь, 2003. 344 с.
3. Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності. *Соціологія. Гран.* Том 21 № 9. 2018. С. 47–57.
4. Взаємодія держави і суспільства, символічний простір народу та українсько-російські взаємини у дзеркалі громадської думки. Жовтень 2015 : інформ. бюл. ; [за ред. М.М. Слюсаревського]. К., 2015. 52 с.
5. Водяна О. Закордонний досвід благодійної діяльності студентської молоді. *Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції.* Львів, 2020. С. 102–106.
6. Волонтерство. Порадник для організатора волонтерського руху / Укл. Т.Л. Лях [авт. кол.: О.В. Безпалько, Н.В. Заверіко, І.Д. Зверева, Н.В. Зімовець та ін.]. К. : ВГЦ «Волонтер», 2001.
7. Волонтерська служба недержавної організації соціальної сфери / за ред. О. Стецькова. Київ : Сфера, 2000. 92 с.
8. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку / Р. Х. Вайнола, А. Й. Капська, Н. М. Комарова та ін. Київ : Академпрес, 1999. 112 с.
9. Гапон Н., Худзіцка-Чупала А. Соціально-психологічні аспекти дослідження волонтерства: мотивація та організаційні очікування волонтерів. *Габітус. Соціальна психологія. Юридична психологія.* Випуск 47, 2023. С. 171–175. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2023/47-2023/30.pdf>

10. Головаха: Война впервые научила украинцев помогать друг другу URL: http://news.liga.net/interview/politics/6382849-golovakha_voyna_vpervye_nauchila_ukraintsev_pomogat_drug_drugu.htm
11. Головаха: Война впервые научила украинцев помогать друг другу URL: http://news.liga.net/interview/politics/6382849-golovakha_voyna_vpervye_nauchila_ukraintsev_pomogat_drug_drugu.htm
12. Горелов Д. М. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики / Д. М. Горелов, О. А. Корнієвський. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2015. 36 с.
13. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження : монографія. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
14. Демида С., Носок М. Мотивація студентів до волонтерської діяльності. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2018. № 13. С. 168–174.
15. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII (у ред. від 27.04.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
16. Соболева-Зоркіна К. Асоціація Благодійників України та Громадський простір. К. : 2015. 46 с.
17. Карий О І., Панас Я. В. Передумови залучення волонтерів для забезпечення соціально-економічного розвитку громад. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 2016, № 2. С. 156 – 169.
18. Колотило М. Онлайн-волонтерство у сучасному світі: особливості та актуальні практики. *Соціальна робота і сучасність: теорія та практика професійного й особистісного розвитку соціального працівника* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2020. С. 97–99.

- 19.Котляр А. Елла Лібанова: «Треба стимулювати економію». *Дзеркало тижня. Україна*. 2015. № 10 URL: http://gazeta.zn.ua/socium/ellalibanovanuzhno-stimulirovat-ekonomiyu-_.html
- 20.Крулько І. Волонтерство в Україні: як підтримати і посилити мотивацію. *Дзеркало тижня*. 15 січня 2016 р. URL: https://zn.ua/ukr/internal/volonterstvo-v-ukrayini-yak-pidtrimati-i-posiliti-motivaciyu-_.html
- 21.Лавренчук В. М. Філософія благодійності та волонтерства. К.: Видавничий Дім «Києво-Могилянська Академія», 2016. 250 с.
- 22.Лях Т. Л. Волонтерство як суспільний феномен. *Проблеми педагогічних технологій*. Луцьк: Волинський академічний дім, 2004. Вип. 3-4. С. 139-144
- 23.Мазій І. В. Аналіз міжнародних документів у сфері волонтерського руху. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. С. 116.
- 24.Мазій І. В. Аналіз нормативно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід*. № 7/2018. С. 114–118.
- 25.Мазій І. В. Аналіз нормативно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід*. № 7/2018. С. 114–118.
- 26.Матійчик А. В. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства. *Науково-теоретичний «Грані»*. 2016. Т. 19. – № 8. С. 100–107.
- 27.Менеджмент волонтерських програм: посібник для підготовки менеджерів волонтерських програм / За заг. ред. Т.І. Сила, Т.Л. Лях; авт. кол.: Т. Журавель, Т. Лях, К. Пуха та ін. К.: ФОП Буря О.Д., 2020. 174 с.
- 28.Навчання соцроботи в Україні. *Людина і праця*. 1999. № 1. С. 12–17.
- 29.Найем М. Френсис Фукуяма: Путин делает ровно то, что делал Гитлер / URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2014/08/27/7035903/>

30. Народ и власть (результаты опроса) URL : <http://opros2014.zn.ua/authority>
31. Особливості правового статусу волонтера. Безоплатна правова допомога.
URL:
https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%81%D1%83_%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0
32. Павлюк К. С. Волонтерський рух: зарубіжний досвід та вітчизняні практики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 13-14. С. 87-96.
33. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Соціологія. Український соціум*. 2016 № 2(57). С. 25–40.
34. Податковий кодекс України від 02 груд. 2010 р. URL:
http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755_17
35. Подолянчук Д. Дослідження когнітивної складової ціннісних орієнтацій студентів-волонтерів. *Психологічні перспективи*. 2021. № 37. С. 185–201.
36. Попович І. Психологія соціальних очікувань особистості: методологія, теорія і практик : посібник. Херсон : ХДУ, 2019. 160 с.
37. Попович І. Розвиток та становлення особистості у вимірах соціальних очікувань. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості : колективна монографія. Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2018. С. 80–103.
38. Посібник волонтера / В. Вашкович та ін. Одеса : Гельветика, 2022. 88 с.
39. Працювати на Євро 2012 безплатно хоче рекордна кількість людей. URL:
http://www.unian.net/ukr/news/news_462928.html

40. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 06 лист. 2016 р. URL: [http:// zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5073_17](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5073_17)
41. Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності : Закон України від 05.03.2015 р. № 246-VIII URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-19_6
42. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування неприбуткових організацій : Закон України від 17.07.2015 р. № 652-VIII URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/652-19_7
43. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/3236-17>
44. Про волонтерську діяльність: Закон України № 32-36-VI зі змінами від 31.03.2023 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
45. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квіт. 2011 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3236_17/ed20180120
46. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 лист. 2014 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706_18
47. Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів від 10 груд. 2003 р. № 1895. URL: [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1895_2003%D0%BF](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1895_2003%D0%BF)
48. Про затвердження Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій : наказ Міністерства фінансів України від 24.01.2013 р. № 37 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0267-13/>
49. Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності : постанова Кабінету Міністерства України від 05.08.2015 р. № 556. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/556-2015-%D0%BF>

50. Про затвердження Порядку надання гуманітарної та іншої допомоги населенню Донецької та Луганської областей : постанова Кабінету Міністерства України від 30.01.2015 р. № 21 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/21-2015-%D0%BF>;
51. Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності : постанова Кабінету Міністерства України від 05.08.2015 р. № 556 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/556-2015-%D0%BF>
52. Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції: Наказ Міністерства фінансів України від 30 січ. 2014 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z147114>.
53. Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. 87 с. URL: https://caritas.ua/wp-content/uploads/2022/02/5_ukr_digital_whole.pdf
54. Про організацію проведення в Україні у 2001 році Міжнародного року волонтерів: Розпорядження Президента України від 22 берез. 2001 р. № 67/2001 рп. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/67/2001%D1%80%D0%BF>
55. Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів: Закон України від 08 лип. 2011 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/367317>
56. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 верес. 2011 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/377317>
57. Про пробацію: Закон України від 01 січ. 2018 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/16019>
58. Про соціальні послуги: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 966 15. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/96615/ed20180107>

59. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21 черв. 2001 р. № 2558 ІV. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2558_14/ed20010621
60. Програма сприяння розвитку волонтерства територіальної громади на 2023 – 2027 роки. 2022 р. URL: <https://rm.coe.int/municipal-programme-on-promotion-of-volunteer-activities/1680a84b7b>
61. Психологічні засади оптимізації волонтерської діяльності студентської молоді засобами інформаційно-комунікаційних технологій / А. Коломієць та ін. Інформаційні технології і засоби навчання. 2019. Т. 71. № 3. С. 267–278.
62. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності : монографія / Т. Титаренко та ін. Київ : Міленіум, 2014. 206 с.
63. Сикорская Л. Е. Волонтерство как форма трудового воспитания студенческой молодежи. *Проблемы педагогики и психологии*. 2009. № 1. – С. 163-168.
64. Скиданович В. Психологічна структура волонтерської діяльності студентів. *Збірник наукових праць: психологія*. 2018. Вип. 22. С. 62–68.
65. Тохтарова І. М. Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 2. С. 14-21
66. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric_society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html
67. Чайка І. Ю. Волонтерство: сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2017. Т. 20. № 7. С. 72-79.

- 68.Шелкошвеев І. В. Волонтерська діяльність у соціальній роботі, її соціальній функції. Бочаровські читання. Харків, 2016. С. 329 –330.
- 69.Шульга М.О. Волонтерство. Матеріали до Національної доповіді «Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі» за моніторинговими даними Інституту соціології НАН України. URL: <http://www.i-soc.com.ua/institute/shulga.php>
- 70.Щоденник волонтерства. URL: http://volunteering.ua.blogspot.com/2015/02/blog_post_26.html
- 71.Якуба О. О. Соціологія. Харків: Константа, 1996. 192 с.
- 72.Матяш М. Одним із найбільш значущих результатів Революції Гідності стало виникнення волонтерського руху. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric_society/2324579_ukrainske_volonterstvo_avis_unikalne_jomu_zavdacuemo_suverenitetom.html
- 73.2015 State of the World's Volunteerism Report – Transforming Governance URL: <http://www.volunteeractioncounts.org/SWVR2015-frame/21337%20-%20SWVR%20report%20-%20ENGLISH%20-%20web%201.pdf>
- 74.32,5% українців особисто переказали свої кошти на рахунки української армії. Селяни відзначились вищою доброчинністю, аніж міські жителі / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: http://dif.org.ua/ua/commentaries/sociologist_view/32anizhmiskizhiteli.htm
- 75.Alexander J.C. The Civil Sphere / J.C. Alexander. – New York : Oxford University. Press, 2006. 816 p.
- 76.Chacón F. Dropout predictors for volunteers in non-profit organizations: A 7-year survival analysis. *Revista Mexicana de Psicología*. 2017. № 34 (1). P. 13–23.
- 77.Clary E.G., Snyder M. The Motivations to Volunteer: Theoretical and Practical Considerations. *Current Directions in Psychological Science*. 1999. № 8 (5). P. 156–159. URL: <http://www.jstor.org/stable/20182591>.

78. Direct and Indirect Effects of Transformational Leadership on Volunteers' Intention to Remain at Nonprofit Organizations / S. Almas et al. *Psychosocial Intervention*. 2020. № 29. P. 125–132.
79. Dynamics of volunteering and life satisfaction in midlife and old age: Findings from 12 European countries / T. Hansen et al. *Soc. Sci.* 2018. № 7. P. 78.
80. Exploring the interaction between volunteering status, paid job characteristics and quality of volunteers' motivation on mental health / M.L. Vecina et al. *Voluntas: Int. J. Volun. Nonprofit Organ.* 2016. № 27. P. 790–809.
81. Generation Z's sustainable volunteering: Motivations, attitudes and job performance / M. Cho et al. *Sustainability*. 2018. № 5. P. 1400.
82. Gil K.V. Development of the questionnaire of motivation of volunteer activity. *Науковий вісник Харківського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. № 4. С. 161–168.
83. Global Trends in NGO Law, Volunteering, and Philanthropy. International Center for Not-for-Profit Law. URL: <https://www.icnl.org/resources/globaltrends>.
84. Impact of stressful events on motivations, self-efficacy, and development of post-traumatic symptoms among youth volunteers in emergency medical services / E. Roditi et al. *Int J Environ Res Public Health*. 2019. May 8. № 16 (9). P. 1613. DOI: 10.3390/ijerph16091613.
85. Motivations for volunteering and its associations with time perspectives and life satisfaction: A latent profile approach / Y.H. Kee et al. *Psychological Reports*. 2018. № 121 (5). P. 932–951.
86. Motivations for Volunteerism, Satisfaction, and Emotional Exhaustion: The Moderating Effect of Volunteers' Age / M. Aranda et al. *Sustainability*. 2019. № 11(16). P. 44–77. DOI: 10.3390/su11164477.
87. Motivations to volunteer and their associations with volunteers' well-being / A.A. Stukas et al. *Nonprofit Volunt. Sect. Q.* 2016. № 45. P. 112–132.

88. Parish A., Heath J., Hassan M. (2001). Changing the face of social services — volunteers adding value in service delivery / The National Center for Volunteering. London, UK. 71 p
89. Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach / E. Clary et al. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1998. P. 1516–1530. DOI: 10.1037/0022-3514.74.6.1516.
90. United Nations General Assembly (UNGA) (2002). Recommendations on support for volunteering (A/RES/56/38). Resolution adopted by the General Assembly at the fifty-sixth session – Agenda item 108 URL: <http://www.unv.org/fileadmin/docdb/pdf/2002/a56r038-e.pdf>
91. Vecina M.L., Marzana D. Motivations for volunteering: do motivation questionnaires measure what actually drives volunteers? *TPM*. 2019. Vol. 26. № 4. P. 573–587. DOI: 10.4473/TPM26.4.6.
92. Volunteers' motivations: a functional strategy for the recruitment, placement, and retention of volunteers / E.G. Clary et al. *Nonprofit Manag Leadersh*. 1992. Summer. № 2 (4). P. 333–350. DOI: 10.1002/nml.4130020403.
93. Vroom V.H. *Work and motivation*. San Francisco, CA : Jossey-Bass, 1964. 331 p.
94. When motivation is not enough: Effects of prosociality and organizational socialization in volunteers' intention to continue volunteering / S. Livi et al. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. 2020. № 30 (3). P. 249–261.